

Sosiaalivakuutus

Kela|Fpa[®]

SIDOSRYHMÄLEHTI 4 | 2016

TEEMA

Seuraavan
sukupolven
sosiaaliturva

Keitä ovat
perustulon
kannattajat ja
vastustajat?

Sosiaaliturva
uudistuu
Toimisiko
Britannian
malli?

Irtisanottu
Eeva
"Karenssi vei
toimintakyvyn"

"Päätösten
seurauksia ei
ymmärretä"

Asunnottomien yön vetäjä Senni Moilanen
kaipaa järjestöjen näkemystä päätöksentekoon

TEEMA

Seuraavan sukupolven sosiaaliturva

- 8 Miltä tuntuu solahtaa turvaverkon läpi? Sosiaaliturvajärjestelmä kaipaa uudistusta
- 15 Auttaisiko Britannian malli? Ongelmana kalliit asumismenot
- 20 Lasten vuoroasuminen yleistyy vauhdilla
- 22 Miten EU-maissa asutaan?
- 24 Senni Moilasan mielestä kansalaisjärjestöt on unohdettu päätöksenteossa
- 36 Kaksi näkemystä perusturvaan

SYVENTÄVÄT

- 30 Tutkimus: masentuneet eivät saa tarpeeksi kuntoutusta
- 32 Aikaisempaa useampi työssäkäyvä saa asumistukea
- 33 Lääkäreille tukea sairausloman määrittelyyn

”Se tuntui aivan uskomattomalta. Yhtäkkiä tajusin, että me yhdessä muutimme maailmaa.”

Senni Moilanen tasa-arvoisesta avioliittolaista s. 24

VAKIOT

- 3 Pääkirjoitus Minna Latvala
- 4 Elämäntarina Reijo Pipinen on eläkeläinen ja entinen asunnoton
- 6 Päättäjäkolumni Suomen Pankin pääjohtaja Erkki Liikanen
- 7 Vastauksia Työttömyysturva muuttuu
- 41 Väitös Kuka kannattaa perustuloa?
- 42 Kolumni Kelan pääjohtaja Liisa Hyssälä
- 43 Joskus ennen Teppo Turkki

Uskallan arvata,
mikä on seuraavan
sukupolven
sosiaaliturvan
suuri kysymys.

Pysy mukana
keskustelussa. Lue lisää:
sosiaalivakuutus.fi.

Sosiaaliturva koukuttaa

Tuttu nuorimies tuli kyydissämme Jyväskylästä pääkaupunkiseudulle. Hän kertoi, että opiskelijana hänen ei kannata tehdä töitä enää tänä vuonna, vaikka opinnoista on vapaata. Opintotuen tulo-rajana oli tullut täyteen. Kaverille ei tullut mieleen, että opintotukea voisi vapaaehtoisesti perua tai palauttaa, ja sitten jatkaa palkan ansaitsemista.

Työkokemuksen kerryttäminen ei ollut nuoren mielestä niin tärkeää kuin se, että saa maksimoitua opintorahan määrän. Onko opintotuesta tullut ilmaista rahaa, jonka ajatellaan lankeavan kuin Manulle illallinen? Onko kaikista sosiaalietuuksista? Eikö se olekaan myytti?

On myös muita tarinoita. On järjestelmän väliinputoajia, köyhyyttä ja inhimillisiä tragedioita, joita ei olisi pitänyt tapahtua. On järjestelmän lannistamia ja nöyryyttämiä ihmisiä, jotka eivät ehkä enää saa talouttaan tasapainoon ja sairauksiaan hoidettua.

Ja sitten on niitä kertomuksia, joissa sosiaaliturva toimii niin kuin sen on tarkoitettu toimivan: hetkellisestä kriisistä päästään yhteiskunnan avulla takaisin työelämään.

Työn ympärillä meillä pyörii kaikki. Tarvitsemme uudelleen- koulutusta ja työkokeiluja passiivisten etuuksien sijaan, sanoo SAK:n sosiaaliasioiden päällikkö **Sinikka Näätäsaari** tämän numeron artikkelissa. Yhteiskuntamme toimii huonosti, koska emme onnistu ehkäisemään pitkäaikaistyöttömyyttä ja syrjäytymistä, lausuu kirjailija ja vihreiden entinen kansanedustaja **Osmo Soininvaara**. Asunnottomat ja työttömät kohtaavat isoja asenneongelmia koettaessaan hoitaa asioitaan, huomauttaa uuden ajan vaikuttaja, Asunnottomien yön tuottaja **Senni Moilanen**.

Työelämän radikaalista muutoksesta puhutaan paljon, mutta todellisuudessa valtaosa työvoimasta tekee yhä töitään vakinaisissa työsuhteissa ja maksaa veronsa yhteiseen laariin. Perinteisen palkkatyön pysyvyydestä ovat kertoneet esimerkiksi Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiologian tutkijat **Satu Ojala** ja **Pasi Pyöriä**. He perustavat tutkimuksensa Tilastokeskuksen tuottamiin aineistoihin. Työttömienkin etuuksiin tehdään vain suurempia tai pienempiä tarkistuksia vuosittain, mutta mullistavaan remonttiin ei ole ryhdytty. Sosiaaliturvassa ainoa iso, todella urauurtava avaus on perustulokokeilu, joka alkaa tammikuussa 2017. Kaikki muu on järjestelmän viilausta.

Eli keitä se sosiaaliturva koukuttaakaan? Entä jos se koukuttaakin päättäjiä ja poliitikkoja? Pitämällä kiinni vanhasta järjestelmästä ei luoda uutta eikä taata kunnollista perusturvaa sitä eniten tarvitseville. Kaikkiin sosiaalipoliittisiin järjestelmiin varastoituu valtaa, muistuttaa Kelan yhteiskuntasuhteista vastaava johtaja **Olli Kangas**.

Uskallan silti arvata, mikä on seuraavan sukupolven sosiaaliturvan suuri kysymys. Minkälaista sosiaaliturvaa tarvitaan, jos vain osa porukasta tulee toimeen työstä saatavalla palkalla? Ja jos koko maa halutaan pitää asuttuna, toimiiko samanlainen sosiaaliturva Enontekiöllä ja Vantaalla?

Minna Latvala
päätoimittaja

Reijo, entinen asunnoton

Reijo Pipinen, 65, päätyi eron jälkeen kadulle ilman kotia ja alkoi juoda. Elämä alkoi muuttua paremmaksi vasta kylmänä talviaamuna, jolloin hän heräsi poliisin ensisuojan lattialta.

Teksti Hanna Moilanen Kuva Juuso Paloniemi

Olen Stadin kasvatti. Vietin lapsuuteni Käpylässä ja Siilitiellä. Pelasin vesipalloa SM-tasolla, ja valmistuin automaalariksi.

Minulla on ollut useampi perhe elämäni aikana, ja lapsia on yhteensä kuusi. Elämä muuttui 49-vuotiaana, kun avovaimoni kertoi haluavansa eron.

Olimme olleet yhdessä 10 vuotta, mutta äkkiä olinkin kadulla ilman kotia. Alussa nukuin asunnottomien kahvilassa pöytää vasten. Olin niin väsynyt, etten pystynyt pitämään työpaikkaani.

Yövyin Helsingin asuntoloissa. Ne olivat kauheita, isoja saleja, joissa ei ollut omaa rauhaa. Kävin nukkumassa muutaman tunnin kerrallaan. Hermoni olivat kuin viulunkieli.

Jouduin tappelemaan oikeudesta tavata lapsiani. Aloin poistaa pahaa oloa keskikäljällä.

Sain kaupungin asunnon, mutta pystyin pitämään kämpän vain 2,5 vuotta. Join koko ajan. Joskus perunat käristyivät levyllä, kun sammuin sohvalle. Lopulta tuli häätö.

Sain työmarkkinatukea ja välillä toimeentulotukea. Kun raha tuli tilille, seuraavana aamuna oli enää senttejä jäljellä. Trokarille oli maksettava velat tai muuten olisi ollut kohta polvi kipeänä.

Talvella 2005 heräsin ensisuojan lattialta ja ymmärsin, ettei elämäni voinut jatkua niin. Syväpuron päihdekuntoutuksen auto tuli samana päivänä kaupunkiin kiertelemään. Hyppäsin kyytiin.

Syväpuron hoitokodissa aloin omaaloitteisesti pestä asukkaiden pyykkejä neljänä päivänä viikossa. Asuin siellä yli kaksi vuotta, joista suurimman osan olin raittiina.

Kyselin viimeisen vuoden ajan, joko minulle löytyisi yksiö Ullanlinnasta. Lopulta pääsin Helsinkiin tukiasuntoon. Päihdetyöntekijä kehotti soittamaan, jos tekee mieli nostaa pullo huulille. Ei ole tehnyt mieli. Vuonna 2009 sain nykyisen yksiöni Pihlajamäestä.

Minua alettiin painostaa työelämävalmennukseen, ja minut uhattiin tiputtaa työttömyyskorvaukselta toimeentulotuella. Menin kysymään Vailla Vakinaista Asuntoa ry:stä, ottaisivatko he minut töihin.

Olin yhdistyksessä ensin työelämävalmennuksessa, sitten palkkatukityössä ja lopulta töissä kehittämishankkeessa. Jäin hankkeen päättyessä eläkkeelle.

Jälkeenpäin ajatellen yhteiskunnan olisi pitänyt tulla erotilanteessa apuun. Pitäisi olla kriisiapua ja jokin byrå, johon voisi kävellä ilman ajanvarausta. [f](#)

Reijo Pipisen mukaan
asunnottomien asu-
misyksikköjä ei pitäisi
perustaa lainkaan.
Arskat ja allit pitäisi
sijoittaa omiin
koteihinsa muiden
ihmisten joukkoon.

Kolme teesiä nuorista ja taantumasta

Erkki Liikanen on huolissaan nuorten asemasta pitkittyneen taantumän työmarkkinoilla.

Talouden taantumät jättävät työmarkkinoille pitkäkestoisen varjon. Suomen 1990-luvun laman aikana puhuttiin työttömyyden kovasta ytimestä. Sen muodostivat myöhäisessä keski-iässä työttömiksi jääneet, joista osa syrjäytyi lopulta kokonaan työmarkkinoilta. Nykyisen hitaan talouskasvun aikana työttömyyden kova ydin uhkaa syntyä nuorimmista ikäluokista.

Talouden laskukaudet eivät kohtele kaikkia väestöryhmiä samalla tavalla. Raskaimman taakan joutuvat usein kantamaan nuorimmat ikäluokat, jotka ovat vasta vakiinnuttamassa asemiaan työmarkkinoilla. Oppilaitoksista valmistuvilla on vaikeuksia löytää ensimmäistä oman alan työpaikkaa, ja työsuhteet ovat usein määräaikaisia. Työpaikoilla työvoiman vähennykset kohdistuvat ensimmäisenä osa-aikaisiin tai määräaikaisiin työntekijöihin, jotka ovat usein nuoria. Taantumän vaikutukset työmarkkinoille tuleviin eivät ole myöskään sukupuolineutraaleja. Globaalin rahoituskriisin jälkeisen taantumän aikana työpaikkoja on menetetty varsinkin teollisuudessa. Lisää työpaikkoja on sen sijaan syntynyt sosiaali- ja terveyspalveluiden kaltaisille naisvaltaisille aloille.

Suomessa on odotettavissa seuraavan vuosikymmenen aikana selvästi viime vuosikymmeniä hitaampaa talouskasvua. Tämä muodostaa uhkan hyvinvointivaltion rahoitukselle ja vauhdittaa toimenpiteitä talouden kasvumahdollisuuksien sekä julkisen talouden kestävyuden parantamiseksi. Näkymien koventaminen vaatii työllisyyskehityksen, innovaatioiden sekä niin uusien kuin vanhojenkin yritysten toimintaedellytysten parantamista.

Julkista taloutta vahvistamalla parannetaan myös nuorten oman talouden näkymiä. Jos sopeuttamistoimia jätetään tekemättä, nykyiset nuoret joutuvat aikanaan sekä maksamaan valtaosan suurten ikäluokkien eläkkeistä ja terveys- ja hoivapalveluista että hoitamaan edellisen sukupolven velat. Varsinkin huoltosuhteen parantaminen työllisyysastetta kasvattamalla on tärkeää, jottei yksittäisen palkansaajan verorasitus kasva kohtuuttoman suureksi.

Työssä olevien reaktiot heikentyneeseen työmarkkinatilanteeseen riippuvat työmarkkinoille siirtymisen tai niiden ulkopuolella pysymisen kannusteista. On nuoria, jotka katsovat, että heillä on mielekkäitä vaihtoehtoja palkkatyölle. Vaihtoehdot voivat olla perusteltuja yksilön kannalta, mutta jos saman valinnan tekee suuri joukko nuoria, sillä on merkittävät yhteiskunnalliset ja taloudelliset seuraukset. Verotusta, opintotukijärjestelmää ja sosiaaliturvaa sekä työmarkkinoiden toimintatapoja muuttamalla voidaan tehokkaasti vaikuttaa työn, opiskelun ja vapaa-ajan välillä tehtäviin valintoihin.

Erkki Liikanen
pääjohtaja, Suomen Pankki

Työttömyysturvan muutosten tavoitteena on nopeampi työllistyminen

Hallitus aikoo säästää 200 milj. euroa vuodessa lyhentämällä työttömyyspäivärahan enimmäiskestoja. Työttömyysturvaan on tulossa myös muita muutoksia.

1 Miten työttömyysturva muuttuu ensi vuonna, etuuspäällikkö Anna Mäki-Jokela Kelasta?

Hallitus on antanut työttömyysturvalain muutoksesta esityksen. Sen mukaan sekä ansiosidonnaisen että peruspäivärahan enimmäiskesto lyhenisi 500 päivästä 400 päivään.

Enimmäiskesto säilyisi 500 päivänä niillä 58-vuotiailla ja sitä vanhemmilla työttömällä, jotka täyttäsivät työsäoloehdon. Jos työttömällä olisi alle kolme vuotta työhistoriaa takanaan, hän voisi saada työttömyyspäivärahaa enintään 300 päivältä.

Työllistymistä edistävien palvelujen ajalta maksettavaa korotettua ansio-osaa alennettaisiin. Korotetun ansio-osan määrää ehdotetaan muutettavaksi siten, että ansio-osa olisi 55 % päiväpalkan ja perusosan erotuksesta. Korotettu ansio-osa on nyt 58 % päiväpalkan ja perusosan erotuksesta.

Jos palkka kuukaudessa olisi suurempi kuin 95-kertainen perusosa, ansio-osa olisi tämän rajan ylittävältä osalta 25 %. Jos palkka kuukaudessa olisi suurempi kuin 95-kertainen perusosa, ansio-osa olisi tämän rajan ylittävältä päiväpalkan osalta 35 %.

Lakiehdotuksessa esitetään myös pitkän työuran jälkeen maksettavasta korotusosasta ja korotetusta ansio-osasta luopumista. Lisäksi ehdotetaan, että omavastuuaikaa pidentäisiin viidestä päivästä seitsemään päivään.

Työttömyysturvaan on oletettavasti tulossa vielä merkittävästi muita ansio- ja päiväpäivärahaan vaikuttavia muutoksia. Niitä koskevia esityksiä ei ole vielä annettu eduskunnalle.

2 Keitä muutos koskisi?

Laeissa on yleensä erikseen säännelty lain voimaantulosta. Koska päivärahaa saadaan keskimäärin 250 päivältä vuodessa, eivät työttömyyspäivärahan heikennysten vaikutukset näkyisi kenenkään kohdalla vielä vuonna 2017.

3 Miten uusi laki huomioisi maahanmuuttajat?

Uuteen lakiin sisältyisi kotoutumistuki, jota myönnettäisiin työttömille maahanmuuttajille. Se olisi enintään kolmen vuoden määräaikainen etuus, jonka suuruus olisi noin 90 % työttömän peruspäivärahasta. Tuki ei edellyttäisi kuulumista suomalaisen asumisperusteisen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin.

4 Miten muutokset vaikuttaisivat muiden etuuksien suuruuteen ja myöntämiseen

Työtön työnhakija voi saada useampaa kuin yhtä etuutta. Työttömyysturva vaikuttaa esimerkiksi asumistuen saantiin ja suuruuteen. On mahdollista, että esimerkiksi toimeentulotukea maksettaisiin enemmän, jos työttömyysturvan taso laskee.

5 Mitä lakimuutoksilla tavoitellaan?

Lakimuutoksen tärkeimpänä tavoitteena on säästää sosiaaliturvan kustannuksissa ja kannustaa työttömiä työnhakijoita työelämään. Muutokset ovat osa hallitusohjelman kärkihanketta, jonka yhtenä toimenpiteenä on työttömyysturvan uudistaminen.

Hallituksen esityksessä on viitattu valtiovarainministeriön 29.10.2015 päivättyyn muistioon työttömyysturvan uudistusehdotuksen työllisyysvaikutuksista. Muistion mukaan työttömyysturvan enimmäiskeston lyhentämisen on havaittu lisäävän työllistymisen todennäköisyyttä jo ennen enimmäiskestoajan täyttymistä. Muistiossa on tosin todettu, että arviot ovat epävarmoja ja suuntaa-antavia.

Lakimuutoksen tuoma kokonaisuus säästö olisi arvioiden mukaan 200 milj. euroa vuodessa. Suurin osa säästöistä kertyisi työttömyyspäivärahan keston lyhentämisestä. Sen vaikutus näkyisi vasta vuoden 2018 aikana.

Kokonais säästöä toteutuisi vuonna 2017 noin kolmanneksen verran ja vuonna 2018 noin 85 %:n suuruinen osuus. Täysimääräisesti säästö toteutuisi vuonna 2019.

Johanna Hytönen

Uuteen lakiin sisältyisi kotoutumistuki, jota myönnettäisiin työttömille maahanmuuttajille.

Anna Mäki-Jokela
etuuspäällikkö
Kela

Vanhat keinot, uudet ongelmat?

Nykyinen sosiaaliturvamme ei näytä enää toimivan hitaan kasvun ja globaalien markkinoiden aikakaudella. Tutkijat visioivat nyt yksinkertaisempaa järjestelmää, jossa sosiaaliturvan tasosta ei tarvitsisi tinkiä.

Teksti Outi Airaksinen Kuvat JOKA/Museovirasto

Miltä tuntuu solahtaa yhteiskunnan turvaverkon läpi? Kun Eeva palasi lyhyeltä sairauslomalta, hän sai yllättäen potkut. Sitten kävi niin kuin ei olisi pitänyt käydä.

Eeva haki apua TE-toimistosta, jossa häntä kehoitettiin riitauttamaan irtisanominen. Prosessi jäi kuitenkin kesken, kun asiaa hoitanut henkilö vaihtoi työtehtävää. Eevalle määrättiin kolmen kuukauden karenssi ennen pääsyä ansiosidonnaiselle työttömyyskorvaukselle.

Eeva haki ja sai toimeentulotukea kuukaudeksi. Asiointi sosiaalitoimistossa kuitenkin jäi, kun Eevan toimintakyky rasittavassa tilanteessa sairauden vuoksi aleni.

Kun terveyskeskuksen lääkäri ei pystynyt toteamaan Eevan sairautta, tämä otti velkaa elämiseen. Ansiosidonnainen päiväraha loppui alkuunsa, kun TE-toimisto määräsi Eevalle uudestaan kolmen kuukauden karenssin. Terveyskeskuksesta ei irronnut edelleenkään sairauslomaa, Eeva joutui ottamaan lisää velkaa ja stressaantui. Samalla hänen vointinsa heikkeni edelleen.

Lopulta Eevan omainen otti asian hoitaakseen. Omaisen tekemän hakuksen ansiosta Eeva alkoi saada sairauspäivärahaa – yhdeksän kuukautta toimintakykynsä menettämisen jälkeen.

Porttikujan Elannon edusta Helsingin
Kontulassa lokakuussa 1967.

Eeva sai myös asianmukaista hoitoa. Eevaa hoitava lääkäri kehotti häntä pyytämään terveystieteiden osastolta lausuntoa toimintakyvyn menetyksestä. Sosiaalivakuutuksen mukaista sairauspäivärahaa ei kuitenkaan myönnetä takautuvasti.

”Toimintakyvyn menetyksen takia Eeva ei osannut asioida niin kuin organisaatiot ja digitaaliset järjestelmät edellyttävät. Meillä on valtakunnalliset puhelinpalvelut, sähköinen asiointi ja nettitunnusten takana olevat tiedot, mutta ei omaa työntekijää, joka tuntee ihmisen ja tunnistaisi asiakkaansa toimintakyvyn muutoksen”, arvioi Tampereen yliopiston lehtori **Anna Metteri** Eevan tapausta.

Kaikki eivät mahdu kriteereihin

Anna Metterin mukaan Eeva kärsi siitä, ettei hänen kokonaistilanteeseensa paneuduttu missään riittävästi. Terveys- ja sosiaalipuoli eivät kertaakaan arvioineet tilannetta yhdessä. TE-toimistossa ja sairaalassa ainoastaan opastettiin, mutta ei autettu.

”Avun tarpeeseen ei reagoitu joko siksi, että Eeva ei osannut sitä riittävän hyvin ilmaista tai siitä ei esimerkiksi kiireen takia vain välitetty”, Metteri sanoo.

Vaikka suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä pärjää kansainvälisissä vertailuissa, yhä enemmän on niitä, jotka eivät syystä tai toisesta täytä syyperusteisten etuuksien kriteerejä. Ihminen voi olla vaikka liian sairas töihin mutta liian terve eläkkeelle.

Anna Metterin mielestä järjestelmä kyykyttää suurta osaa työkyvyttömistä. Esimerkiksi monet mielenterveyspotilaat jäävät heitteille, koska he eivät osaa, jaksa tai pysty luovimaan monimutkaisessa ja sirpaloituneessa järjestelmässä.

”Keskustelu ihmisen omasta vastuusta on mennyt liiallisuuksiin. Se merkitsee yhä useammin heitteillejättoa. Jos ihmisellä ei ole omaisia, jotka hoitaisivat hänen asioitaan, käy liian

usein niin, että ihminen menettää luottotietonsa ja kaiken”, Metteri sanoo.

Hän pitää palvelujen keskittämistä ja digitalisointia ongelmallisena tuen tarpeessa olevien ihmisten kannalta. Esimerkiksi TE-toimiston sähköinen järjestelmä on hänen mielestään ”syrjäyttävä mekanismi”, joka heittää toimintakykynsä menettäneet automaattisesti karenssiin.

Myös työkyvyn arvioinnissa on puutteita. Metteri kertoo, että erään kokeiluhankkeen perusteella jopa kolmannes vakuutuslääkärin hylkäämistä hakemuksista pitäisi todellisuudessa hyväksyä.

”Meillä on ihmisiä, jotka ovat kiertäneet vaikkapa seitsemän vuotta työkyvyttömänä ympäri järjestelmää, vaikka monta lääkäriä on todennut, ettei ihminen kykene työhön. Järjestelmä toimii ikään kuin vakuutuslääketiede olisi virheetöntä”, Metteri kuvaa.

Hyvinvointivaltio onkin voimavara

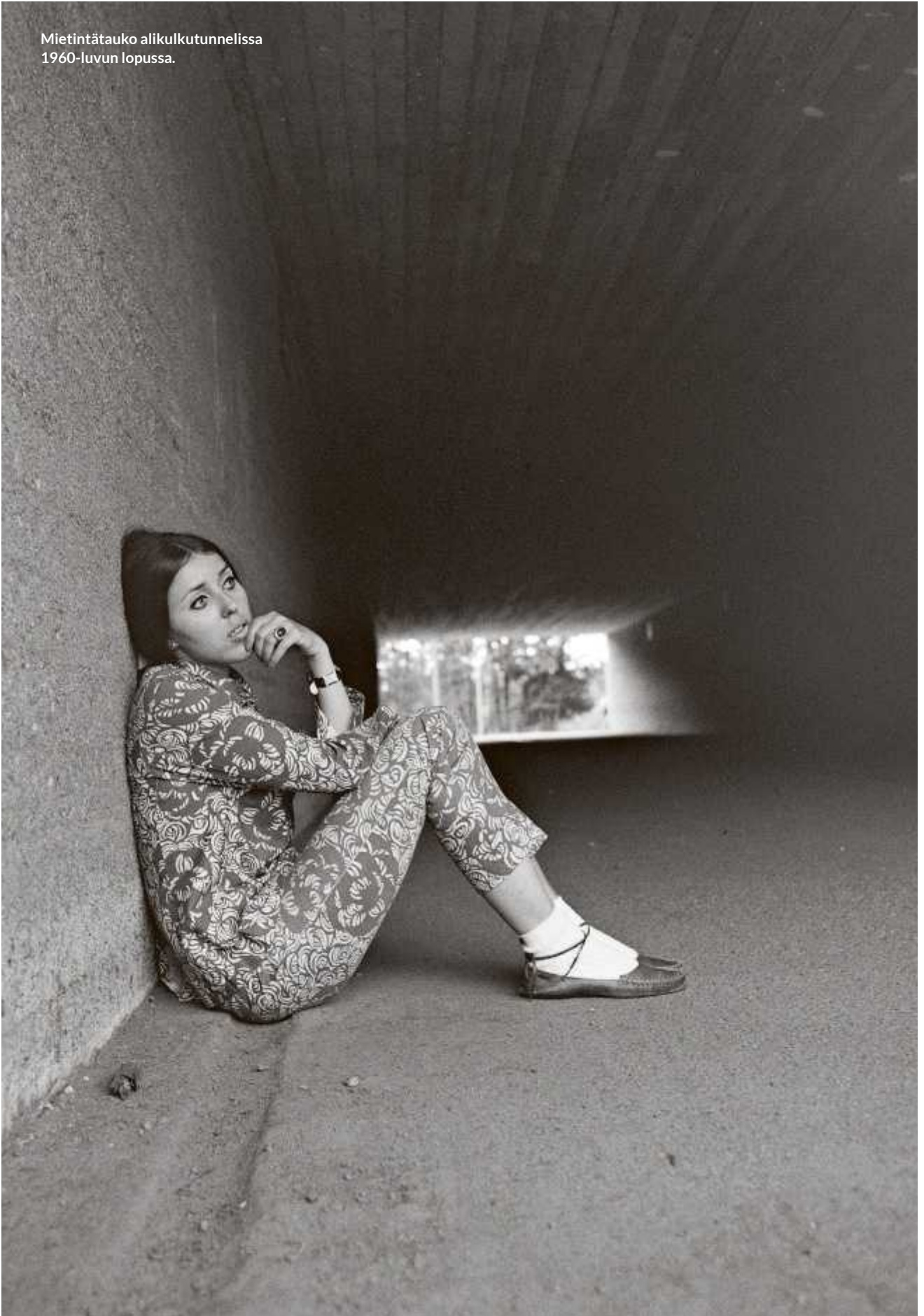
Sosiaaliturvajärjestelmän ongelmaksi nähdään yhä useammin myös sen kalteus. Tulevina vuosina ratkaisua odottaa niin kutsuttu kestävyysvaje eli on pohdittava, miten rahoitetaan väestön vanhenemisesta johtuvat kasvavat hoivamenot. Talous edellä -ajattelu on nostanut intoa tukien purkamiseen, vaikka monessa muussa maassa Suomen järjestelmää kadehditaan ja esimerkiksi päivähoitojärjestelmää vasta kehitetään.

Turun yliopiston sosiaalipolitiikan professorin **Minna Ylikännön** mielestä nimenomaan pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli on tapa, jonka avulla pystytään yhdistämään talouskasvu, korkea työllisyys sekä perheen ja työn yhteensovittaminen. Pelkän kulun sijaan järjestelmä pitäisikin nähdä voimavarana, jolla voi lisätä taloudellista toimeliaisuutta.

”Toimeentuloturva ja sosiaalipalvelut ovat ehdoton edellytys hyvinvoinnille jo yhteiskuntarauhankin takia. Meillä ei ole varaa luopua siitä, mitä

Omaisien ansiosta Eeva alkoi saada sairauspäivärahaa – yhdeksän kuukautta työttömyyden alkamisesta.

Mietintätauko alikulkutunnelissa
1960-luvun lopussa.

KUVA: KARI RAINER PULKKINEN / MUSEOVIRAATO

Pyhätunturin tuolihissi
Kittilässä 1970-luvulla.

KUVA: TEUVO KANERVA / MUSEOVIRASTO

olemme sillä rintamalla saavuttaneet. Toki aina järjestelmää voidaan viilata ja höylätä”, Ylikännö sanoo.

Voiko aloittaa puhtaalta pöydältä?

Nykyisen sosiaalipoliittisen järjestelmän monimutkaisuus johtuu lähinnä siitä, että järjestelmä on kehittynyt historian saatossa pala kerrallaan.

”Järjestelmään on tuotu aina jotain lisää, mutta mitään ei ole voitu poistaa, koska kaikkiin sosiaalipoliittisiin järjestelmiin varastoituu valtaa. Eri intressiryhmät käyttävät tätä valtaa. Sama koskee kaikkia yhteiskunnallisia instituutioita. On helpompi laittaa uutta tilalle ja jättää vanha pohjalte kuin poistaa jotain”, arvioi yhteiskuntasuhteiden johtaja, professori **Olli Kangas** Kelasta.

Käytännössä ihmiset joutuvat hakemaan etuuksia usealta eri luukulta. Vaikka asiakkaat saataisiin yhdelle luukulle, ongelmana on edelleen niin kutsuttu osaoptimointi.

”Järjestelmässä on liian monta maksajaa ja liian monta tahoja, jotka haluavat minimoida omia kustannuksiaan. Esimerkiksi kunnat ovat jo pitkään siirtäneet kustannuksia Kelalle”, valaisee **Minna Ylikännö**.

Kankaan mielestä ansioperusteiset etuudet, kuten vaikkapa työeläkejärjestelmä tai sairausvakuutuksen päivärahat, toimivat Suomessa hyvin, eikä niiden osalta ole isoja muutostarpeita. Sen sijaan perusturva tarvitsisi remonttia.

Toimeentuloturva ja sosiaalipalvelut ovat ehdoton edellytys hyvinvoinnille.

Sosiaaliturvaa voitaisiinkin uudistaa joko muuttamalla järjestelmää oleellisesti – kuten on tehty työeläkeuudistuksissa – tai hävittämällä vanha kokonaan ja korvaamalla se uudella. Puhtaalta pöydältä aloittaminen on poliittisesti hankalaa mutta mahdollista. Esimerkiksi Ruotsissa eläkejärjestelmä korvattiin 1990-luvun lopulla kokonaan uudella.

Vaikka nykyjärjestelmän ongelmat ovat tiedossa, uudistaminen taketlee. Vanhasen toisen hallituksen asetama Sata-komitea yritti aikoinaan yksinkertaistaa perusturvajärjestelmää, mutta uudistukset jäivät tuolloin puolitiehen. Myös Sipilän hallitus epäonnistui yrittäessään yhdistää eläkeläisten anteliaamman asumistuen yleiseen asumistukeen.

Sote-uudistus on riski

Vaikka mitään ei tehtäisi, järjestelmä muuttuu, kun ihmiset alkavat esimerkiksi hankkia yksityisiä vakuutuksia ja käyttää yksityisiä palveluja.

Sote-uudistuksella pyritään yksinkertaistamaan palvelujärjestelmää. Riskinä on, että palveluntarjoajien kilpailuttaminen johtaa keskittymiseen.

”Kun kunta oli palveluntuottaja, myös pienet palveluntuottajat saattoivat pärjätä kilpailutuksessa. Nyt kun maakunta on ostaja, isot yritykset kilpailevat pienet pois alta. Saman voi nähdä jo nyt työterveyshuollossa. Suomessa on korkeintaan 3–4 yritystä, jotka voivat vastata suurten yritysten tai Kelan työterveyshuollon kilpailutukseen”, Kangas toteaa.

”Kunnat ja Kela ovat itsenäisiä toimijoita, jotka siirtävät rahaa veronmaksajien kukkarosta veronmaksajille. Nyt mukaan tulevat vielä valtio, maakunnat ja sote-alueet. Järjestelmä ei muutu välttämättä yksinkertaisempaan suuntaan”, Ylikännö lisää.

Myös valinnanvapaus on rasite ainakin niille, jotka eivät osaa kilpailuttaa palveluntarjoajia.

”Jos järjestelmä saadaan toimimaan

niin, että valinnat perustuvat parhaaseen mahdolliseen tietoon, ja että sopimuksiin saadaan purkamis- ja hintasääntelypykälät, valinnanvapaus voi toimia. Kunnat ovat kuitenkin kilpailuttaneet palveluja vaikka kuinka kauan, ja ne ovat siinä edelleen aivan peukalo keskellä kämmentä”, Ylikännö sanoo.

Millainen perusturva riittää?

Suomi on saanut satikutia perusturvan riittämättömästä tasosta. Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea huomautti Suomea vuonna 2015 asiasta, sillä sen mukaan vähimmäis- turvan pitäisi olla vähintään 50 % mediaanitulosta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö katsoi kuitenkin, etteivät komission laskelmat ottaneet huomioon sosiaaliturvan kokonaisuutta.

Ansioihin suhteutettuna sosiaaliturvan taso on joka tapauksessa laskenut Suomessa reippaasti 1990-luvun puolivälistä lähtien. Toisaalta vuosina 2011–2015 perusturvan taso jälleen hitusen nousi.

”Emme ole sosiaaliturvan tason osalta missään historian aallonpohjassa”, perusturvan riittävyyden arviointiryhmään osallistunut tutkija **Jussi Tervola** Kelasta sanoo.

Vaikka Pohjoismaat sijoittuvat hyvinvointivaltiovertailuissa lähes poikkeuksetta kärkeksi, enää ne eivät erotu selvästi edukseen. Mikä sitten on riittävä perusturvan taso?

Tervola muistuttaa, että viime kädessä kyse on poliittisesta päätöksestä, vaikka arviointiin on kehitetty myös mittareita. Sellainen on esimerkiksi Kulutustutkimuskeskuksen määrittelemä kohtuullisen minimin mukainen kulutustaso.

Vuonna 2014 perusturvalla oleva työtön sai Suomessa noin 70 % kohtuulliseksi arvioidusta minimitoimeentulosta. Yksinhuoltajan tulot olivat keskimäärin 90 % minimistä, ja eläkeläisen tulot ylsivät keskimäärin minimiin.

Ensi vuonna voimaan tulee useita uudistuksia, jotka leikkaavat sosiaaliturvan tasoa ja verohelpotusten takia myös kasvattavat tuloeroja.

Köyhyys periytyy seuraavalle polvelle

Köyhyyden lisääntyminen ja sosiaaliturvajärjestelmän puutteet heijastuvat pitkälle tulevaisuuteen. Tutkimusten mukaan monet ongelmat periytyvät yli sukupolvien.

”Tulottomien sosiaaliturvan pienentäminen ja kontrollin kasvattaminen ilman aitoa työ- ja opiskelumahdollisuuksien tarjoamista tuottaa stigmaa ja nöyryytyksen kokemuksia”, Metteri sanoo.

Jos ei nuoruudessa saa kiinni elämästä, työstä ja opinnoista, se ei enusta hyvää tulevaisuutta. Epävarmaa on, mitä uusi digitaalinen jakamistalous tuo tullessaan ja häviääkö iso osa töistä lopullisesti, kun robotisaatio etenee.

Työnteon muotojen muuttuminen edellyttää sen miettimistä, millä sosiaalipoliittisilla ratkaisuilla voitaisiin vastata uuden talouden haasteisiin.

Muun muassa vihreät ovat esittäneet ratkaisuksi perustuloa. Hallituksen päätös kokeilla perustuloa saa tutkijoilta kiitosta, mutta kokeilua pidetään myös riittämättömänä.

”Toivoisin, että hallitus vielä laajentaisi kokeilua ja ottaisi siihen mukaan mahdollisimman monia eri väestöryhmiä. Vaikeasti työllistettävissä olevien lisäksi mukaan pitäisi saada ainakin pätkätyöläisiä, freelancereita ja opiskelijoita. Silloin saataisiin tutkittua paremmin perustulon käyttäytymisvaikutukset eri ryhmille”, sanoo vihreiden puheenjohtaja **Ville Niinistö**.

Niinistön mukaan perustulo ei korvaisi yksin kaikkea sosiaaliturvaa, vaan sen päälle tarvittaisiin todennäköisesti ainakin asumis- ja toimeentulotukia.

”Perustulo ratkaisisi häpeän tunteen ongelman. Aivan kuten köyhyystutkijat sanovat, köyhyys lamaannuttaa ja vie viimeisetkin voimat. Uskon,

että perustulolla on ihmisiä voimaannuttava vaikutus. On kansantaloudellisesti järkevää ja inhimillisesti oikein, mitä vähemmän nuoria syrjäytyy ja ajautuu elinikäiseen ulkopuolisuuden tunteeseen. Meidän pitää auttaa kaikkien heikoimmassa asemassa olevia”, Niinistö kuvaa.

Niinistön mukaan perustulolla olisi myös positiivisia dynaamisia kustannusvaikutuksia, kun aiempaa useampi pääsisi osalliseksi yhteiskuntaan. Perustulosta voisi hänen mielestään tulla uusi peruskoulu tai äitiyspakkaus, jolla Suomi voisi näyttää mallia maailmalle.

Perusturva voitaisiin keskittää Kelaan

Olli Kangas ei usko, että perustulo otetaan käyttöön lähitulevaisuudessa.

”Perustuloon liittyy paljon poliittisia intohimoja. Mielipiteet ovat vahvoja, vaikka perustulosta on vähän empiiristä näyttöä puoleen tai toiseen. Keskusteluasemat ovat jumiutuneet ja poliittiset kannat on lyöty lukkoon”.

Kankaan mielestä hyvään alkuun päästäisiin sillä, että erilaiset perusturvaetuudet yhdistettäisiin yhdeksi Kelan maksamaksi perusturvaksi.

”Se vähentäisi monimutkaisuutta ja samalla väliinpuotoamisen riski häviäisi. Se helpottaisi myös työn ja sosiaaliturvan yhdistämistä”, Kangas sanoo.

Ylikännön mielestä yksinkertaisempi järjestelmä ei synny vuodessa tai kahdessa.

”Tarvitsemme aikaa suunnittelulle ja tutkimukselle, jotta ihan hyvästä järjestelmästä saadaan parempi. Perustulo on hieno ajatus, mutta se ei ratkaise sitä, että meillä on erilaisissa tilanteissa olevia ihmisiä, joille pitää maksaa kohdennettuja tukia. Kaikkien etuuksien ei kuulu olla väliaikaisia. Esimerkiksi vammaisia ja mielen-terveyskuntoutujia ei voi jättää tyhjän päälle”, Ylikännö sanoo. ¶

Eevan nimi on muutettu.

Erilaiset perusturvaetuudet voitaisiin yhdistää Kelan maksamaksi perusturvaksi.

Asumisen kallis lasku

Asumistuen saajia on Suomessa nyt enemmän kuin koskaan. Työttömyys ja erityisesti vuokra-asumisen kallis hinta näyttävät lisäävän yhteiskunnallisia ongelmia ja tuen tarvetta. Auttaisiko vuokrasääntely tai Britannian malli asumiskulujen nousuun?

Teksti Tarja Kivimäki Kuvitus Kati Närhi

Kaikissa EU-maissa asumista tuetaan tarvittaessa jollakin tavoin. Maiden järjestelmät ja tilastointitavat eroavat kuitenkin toisistaan merkittävästi.

Esimerkiksi Tanskassa asumistuki riippuu tuloista, ja sitä voi saada myös yksityisiin vuokra-asuntoihin. Vuonna 2013 tukea sai yli 553 000 vuokralaista. Virossa tuetaan lähinnä omistus-asumista verovähennyksin ja valtion takaamin asuntolainoin. Toimeentuloavustusta voi saada sekä omistus-asunnossa että vuokralla asuva. Saksassa voi saada rahana tulotukea, jota voi käyttää asumiseen, sekä avustusta asumis- ja lämmityskuluihin.

Britanniassa asumistukijärjestelmä uudistettiin tämän vuosikymmenen suuren hyvinvointireformin yhteydessä. Vuonna 2013 tuli käyttöön Universal Credit -etuus, joka korvasi kuusi vanhaa etuutta, kuten asumistuen, ansiosidonnaisen työttömyysturvan ja toimeentulotuen.

Universal Credit on tarkoitettu työttömille ja pienipalkkaisille työssäkäyville. Tukea myönnetään asumiseen vain kohtuullisen kokoiisiin sosiaalisen tuotannon vuokra-asuntoihin.

Universal Credit yhdistää etuudet perustulon tavoin. Universal Credit on mitoitettu siten, että työnteko on kannattavampaa kuin etuuksien nostaminen. Etuus on vastikkeellinen eli velvoittaa hakemaan töitä.

Britannian valtio arvioi vuonna 2015, että Universal Credit -etuutta nauttivat ovat työllistyneet muita työnhakijoita nopeammin. Alkuvuodesta 2016 etuutta käytti noin 364 000 ihmistä eli hieman yli puolet Britannian työttömistä työnhakijoista.

Asumistuki ennätyslukuissa

Suomessa asumistukea sai vuoden 2015 lopussa 246 400 kotitaloutta. Tämä on

vuokralla asuvista suomalaisista yli 60 %. Tuettujen talouksien määrä kasvoi vuodessa 20 %.

Asumisen kustannuksia korvataan Suomessa pienituloisille yleisellä asumistuella, eläkkeensaajan asumistuella, opintotuen asumislisällä tai sotilasavustuksen asumisavustuksella. Osa vuokra-asuntotuotannosta on Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) tukemaa ja korkotuettua. Omistusasujia tuetaan asuntolainojen korkojen verovähennysoikeudella, jonka määrää on viime vuosina pienennetty.

Yhteiskunnan apua asumiseen tarvitaan entistä enemmän pääkaupunkiseudulla, missä asuminen on kallista. Asumistukea saa yhä useampi työssäkäyvä.

Kelan johtavan tutkijan **Pertti Honkasen** mukaan vuokratason nousu ei heti heijastu tukimenoihin, koska korvattaviksi hyväksyttävät asumismenot on normitettu melko alhaisiksi ja jää-

dytetty vuoden 2015 tasolle.

”Helsingissä hyväksytään yksin-asuvan vuokraksi 508 euroa. Sillä summalla ei makseta Helsingissä edes pienen yksión vuokraa”, Honkanen kertoo.

Yhä useammin kalliit asumismenot johtavat siihen, että työttömät joutuvat turvautumaan työttömyysturvan lisäksi toimeentulotukeen. Toimeentulotukilaissa ei ole tarkkaan määritelty korvattavan vuokran suuruutta. Normina käytetään nyt vallitsevaa vuokratasoa.

Mitä jos asumistukea ei olisi?

Hypon toimitusjohtajan **Ari Paunan** mielestä kaikki asumisen tuet pitäisi poistaa asteittain seuraavien 15–20 vuoden aikana.

”Hinnat maltillistuisivat, koska asuntojen rakennuttajat, tuottajat ja rakentajat joutuisivat määrittelemään ne maksukyvyyn mukaan”, hän perustelee.

Jos yhteiskunnan tukemaa asuntotuotantoakaan ei olisi, tontit vapautuisivat Paunan mukaan kovan rahan tuotantoon. Tämä taas vähentäisi painetta vuokra-asuntoihin, ja vuokrat alenisivat senkin ansiosta.

Suomen Vuokranantajien toiminnanjohtajan **Mia Koro-Kanervan** mielestä asumiseen osoitettavassa toimeentulotuessa pitäisi olla edes jonkinlainen omavastuu.

”Pitäisi olla kannustin omiin tarpeisiin sopivimman ja edullisimman asunnon etsimiseen eikä tuen maksimointiin”, hän toteaa.

Pertti Honkanen muistuttaa, että peruspäivärahasta jää käteen vain 500 euroa.

”On epärealistista uskoa, että tukien lakattua löytyisi niin halpoja vuokra-asuntoja, että pienituloinen eläkeläinen tai työtön pystyisi asumisensa täysin kustantamaan”, hän lisää.

Tuloksena olisivat Honkasen mukaan voimakas polarisaatio, eriytyminen ja slummiutuminen. Asunnottomuus lisääntyisi ja osa ihmisistä jäisi

yhteiskunnan ulkopuolelle. Syntyisi ongelmalähiöitä, joissa asuisi vain köyhiä, syrjäytyneitä ja työttömiä.

Kaupungistuminen aiheuttaa ongelmia

Vaikka asunnot ovat kalliita suurissa kasvukeskuksissa, niiden ulkopuolella on asuntoja, jotka eivät käy kaupaksi. Pääkaupunkiseutu erottuu yhä muusta maasta hintatasollaan. Se vaikeuttaa liikkumista työn perässä.

Vuonna 2015 valmistui 27 000 uutta asuntoa. Niistä oli vuokra-asuntoja 37 %. Näistä vapaarahoitteisia oli noin 8 000 eli lähes neljä kertaa enemmän kuin valtion korkotukemia vuokra-asuntoja.

Vuokrat ovat nousseet vajaat 3 % vuoden aikana. Eniten ovat kallistuneet ARA-asuntojen vuokrat.

Vuokra-asumisen hinta on karkaamassa käsistä.

Helsingin linjausten mukaan uudistuotannosta noin 40 % on kovan rahan ja noin 25 % ARA-asuntoja. Kolmannes on asumisoikeus- ja hitastuotantoa.

Paunaa huolettaa kasvukeskusten muuttuminen vuokra-asuntovaltaisiksi.

”Vuokra-asumisen hinta suhteessa tulokehitykseen on karkaamassa käsistä. Vuokranantajien ja asuntosijoittajien rahoituksen hinta tulee nousemaan, ja rahoitusmenot maksaa vuokralainen vuokrassaan”, Pauna jatkaa.

Tukholmassa pimeät markkinat

Kelan pääjohtaja **Liisa Hyssälä** väläytti loppukesällä Helsingin Sanomissa vuokrasääntelyn palauttamista Suomeen. Vuokrasääntelystä luovuttiin asteittain 1990-luvun alkupuoliskolla, kun vuokra-asuntojen tarjonta lisääntyi selvästi.

”Vuokrasääntelyn tuolloisia vaikutuksia vuokratason ei ole luotettavasti tutkittu, mutta arvioisin ne verratuen pieniksi”, sanoo tutkija **Jani-Petri Laamanen** Tampereen yliopistosta.

EU-maista esimerkiksi Britannia päätti säästöohjelmassaan alentaa sosiaalisen vuokra-asuntokannan vuokria prosentilla vuosina 2017–2020. Vuokria säännellään myös esimerkiksi Alankomaissa ja Ruotsissa.

Vuokrasääntely voi Laamasen mukaan olla hyvä ratkaisu silloin, kun vuokramarkkinat ja vuokranantajien välinen kilpailu toimivat huonosti. Vuokrasääntely tarvitsee hänen mielestään tuekseen vahvan julkisen asuntotarjonnan.

Nykytilanteessa sääntelyn mahdollisia vaikutuksia asuntotarjontaan ja vuokriin on vaikea arvioida. Vuok-

rasääntelymalleja on erilaisia, ja niillä on erilaiset vaikutukset. Vuokrasääntely voisi koskea esimerkiksi rajattua aluetta, kuten pääkaupunkiseutua.

”Jos vuokrankorotukset estetään, vuokranantajalla ei ole kannusteita asuntojen tarjoamiseen eikä uusien rakentamiseen. Vuokrasääntelyllä asuntoon ei valikoidu asukas, joka asuntoa eniten tarvitsee tai arvostaa. Ihmiset voivat asua tarpeisiinsa nähden liian suurissa tai pienissä asunnoissa”, huomauttaa Mia Koro-Kanerva.

Vuokrasääntely ei välttämättä johda todellisten vuokrien alenemiseen. Esimerkiksi Tukholmaan ovat syntyneet pimeät vuokramarkkinat, joilla maksetaan säänneltyjä kovempia vuokria.

Asuntojen tulorajat palaavat

Tulorajat poistettiin aikoinaan kaupungin vuokra-asunnoista, koska asuntoihin haluttiin myös työssäkäyviä ja vuokransa itse maksavia asukkaita. Tulorajat kuitenkin palautetaan vuoden 2017 alusta.

Koro-Kanervan mielestä päätös oli oikea. Yleishyödyllisten vuokranantajien on kannettava enemmän vastuuta heikoimmassa asemassa olevista.

”Valtion tuki on tarkoitettu asuntojen tarjoamiseen niille, joiden on vaikeaa tai mahdotonta saada asuntoa vapaarahoitteisilta markkinoilta. Tuen kohdistuminen oikein vaatii tiukat tulorajat”, hän sanoo.

Honkasen mielestä tulorajat eivät ole toimiva ratkaisu. Seurauksena voi olla kannustinloukkuja.

Laamanenkaan ei usko tulorajojen toivuuteen.

”Tulorajat ovat melko alhaiset, mikä voi lisätä eriytymistä. Tulontarkistuksen viiden vuoden aikaraja voi olla kannustinloukku”, hän pohtii.

Rahaa vai edullisia asuntoja?

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) erikoistutkijan **Tuukka Saarimaan** mukaan paras vaihtoehto

Asumisen kustannukset ovat aina korkeat siellä, missä on liikaa kysyntää tarjontaan nähden.

nykyisille asumistuille olisi suora rahallinen tuki, joka ei olisi korvamerkitty asumiseen. Tuen kohdentaminen pienituloisille olisi helpompaa, tuki olisi läpinäkyvämpää, eikä se sitoisi asukasta tiettyyn asuntoon.

”Paras tapa hillitä asumiskustannusten nousua on asuntojen rakentaminen sinne, missä ihmiset haluavat asua. Asuntojen ei tarvitse olla erityisemmin kohtuuhintaisia”, hän linjaa.

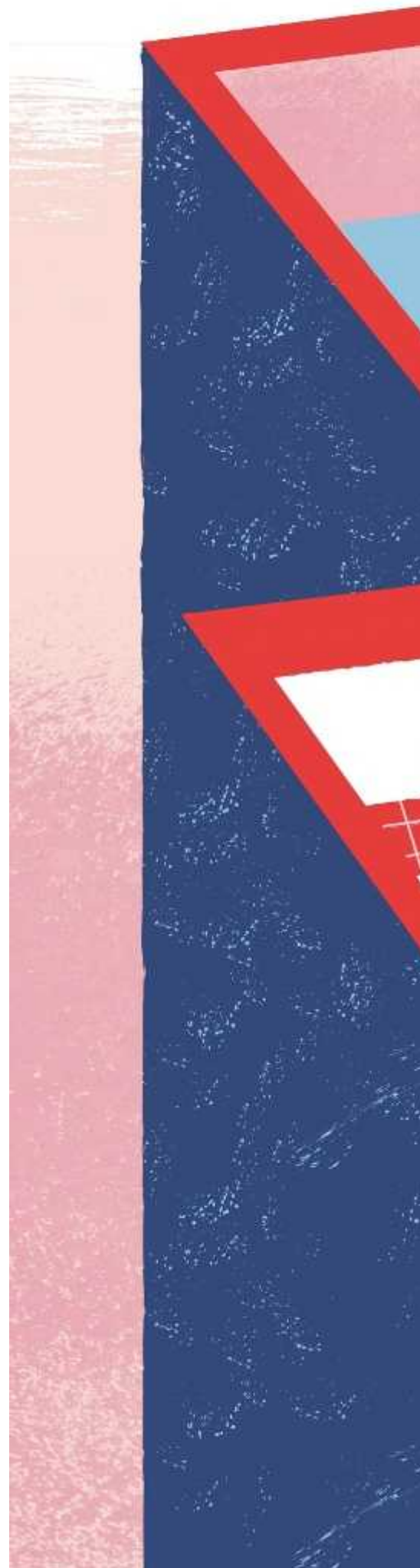
Koro-Kanerva on samoilla linjoilla. Hänen mukaansa ainoa toimiva tapa vaikuttaa hintaan ja tarjontaan on rakentaa lisää. Tonttitarjontaa pitäisi olla kaikenlaisille toimijoille.

”Ei ole hyvä, että julkinen asuntotuotanto syrjäyttää yksityistä rakentamista kalliimmilla alueilla. Asumisen kustannukset ovat aina korkeat siellä, missä on liikaa kysyntää tarjontaan nähden”, hän toteaa.

Saarimaan mukaan voimakas kovan rahan asuntorakentaminen voisi helpottaa myös työttömyyttä, jos asuntojen hinta laskisi pääkaupunkiseudulla.

Honkanen jatkaisi kohtuuhintaisen rakentamisen tukemista julkisella rahalla. Suora rahallinen tuki synnyttäisi hänen mielestään uuden kannustinloukun eikä asumisen kalleus poistuisi rakentamalla lisää. Helsingin seudulle muuttaisi vain yhä enemmän väkeä, eikä maatakaan pian enää riittäisi.

”Markkinoiden vapaus pikemminkin kärjistää ongelmia. Jatkossakin tarvitaan jonkinlaista yhteiskunnan sääntelyä ja edes jotakin tukea vähävaraisille”, hän lisää. ¶

Suomessa onkin pienet asumiskustannukset

Euroopan unionin jäsenmaiden välisiin asumiskustannuseroihin vaikuttavat asuntokanta, velkaisuus ja asumisen osuus kotitalouksien kulutuksesta. Myös asuntolainojen ehtoissa, pituudessa ja joustavuudessa on eroja.

Suomessa asumiskustannuksiin kuluu tuloista 22 %. Se on pienempi kuin muissa Pohjoismaissa ja EU-maissa keskimäärin. Asumiskustannuksiin luetaan vuokrat, hoitovastikkeet, asuntolainan korot ja kiinteistövero mutta ei asuntolainojen lyhennyksiä. Asumistukia ei huomioida tilastossa.

Suomalaisia pienituloisia asumiskustannukset rasittavat keskimääräistä harvemmin. Noin 5 % suomalaisista kulutti vuonna 2014 asumiseen yli 40 % nettotuloista.

Asumiskustannuksiin kului vuonna 2014 vähiten Kyproksella, Maltalla ja Luxemburgissa ja eniten Hollannissa, Britanniansa, Saksassa ja Tanskassa. Hollannissa, Saksassa ja Tanskassa yli 15 %:lla asukkaista oli suuret asumismenot. Saksassa keskimääräiset asumismenot olivat yli 40 % nettotuloista. Myös pienituloisten asumiskustannukset olivat näissä maissa suuret. Suurimmillaan kustannukset olivat vapaissa vuokra-asunnoissa asuvilla.

Vähiten omistusasuntoja on EU:n alueella Saksassa ja Itävallassa. Itä-Euroopan maat ovat erittäin omistusasuntovaltaisia. 1990-luvulla valtaosa niiden asuntokannasta yksityistettiin myymällä asunnot edullisesti. Itä-Euroopassa ja Baltiassa asunnot ovat valtaosin velattomia ja vuokra-asuntomarkkinat ovat toistaiseksi melko kehittymättömät.

(Lähde: Eurostat)

Kankea tukijärjestelmä ahdistaa eroperheitä

Voiko vuoroasuminen heikentää etävanhemman taloudellista asemaa, tutkija Mia Hakovirta?

Teksti Johanna Hytönen Kuva Suvi Elo

Yhteishuoltajuus on eron jälkeen lapsen yleisin huoltajusmalli. Myös lasten vuoroasuminen kummankin vanhemman luona yleistyy. Asumisso- pimuksista 15 % koski vuonna 2015 vuoroasumista, mutta nykyinen tuki- järjestelmämme ei tunnista sitä lapsen asumismuotona.

Turun yliopiston tutkija **Mia Hakovirta** vetää syyskuussa käynnistynyttä kansainvälistä tutkimushanketta, jossa selvitetään, miten perhepolitiikka eri maissa huomioi eroperheiden asu- mis- ja tapaamisjärjestelyt. Selvitettävänä on myös, miten vanhempien eron jälkeiset uudet parisuhteet tai biologiset lapset vaikuttavat vanhempien elatusvelvollisuuteen.

Mia Hakovirta: Nykyisen suomalaisen perhepolitiikan mukaan vain toinen vanhemmista voi saada tukea lapsen elatukseen tai korvausta elatuksesta johtuvista kustannuksista. Tämä kohtelee eriarvoisesti etävan- hempaa, jonka luona lapsi myös asuu.

Mia Hakovirta

- valtiotieteen tohtori ja akatemiatutkija
- Turun yliopiston dosentti ja yliopistonlehtori
- erikoistunut perhepolitiikkaan
- tehnyt väitöskirjansa yksinhuoltajaäi- tien työllisyydestä

Asia, jonka muuttaisin sosiaaliturvassa: Olisi syytä selvittää, voisiko elatusavun huomioida etuoikeutettuna tulona esi- merkiksi toimeentulotuessa.

Etävanhempi tarvitsee lasta tai lapsia varten riittävän ison asunnon. Lapsia ei kuitenkaan oteta huomioon esi- merkiksi silloin, kun päätetään etävan- hemman asumistuesta.

Vuoroasumista ei huomioida myös- kään toimeentulotukea haettaessa. Ta- paamiskulut sen sijaan otetaan huo- mioon. Etävanhempi ei ole oikeutettu lapsilisän yksinhuoltajakorotukseen eikä välttämättä koulumatkatukeen, koska se maksetaan vain yhdestä ko- dista.

Eriarvoisuutta samassa perheessä

Elatusvelvollisen maksukyky voi vai- kuttaa saman perheen lasten keskinäi- seen taloudelliseen asemaan.

Mia Hakovirta: Samassa perheessä voi asua eri vanhempien lapsia, joista toinen voi saada tuntuvaa elatusapua, jos etävanhempi on suurituloinen, ja toinen taas hyvin pientä elatusapua, jos etävanhempi on pienituloinen. On perheen oma päätös, miten tämä nä- kyy perheen arjessa. Saako toinen lapsi kenties enemmän kuin toinen?

Ruotsissa kotitaloudet määritellään toisin kuin Suomessa.

Mia Hakovirta: Ruotsissa on kotita- louksien määrittelyssä ja tilastoinnis- sa olemassa vanhempainkotitalouden käsite. Vanhempainkotitaloudella tar- koitetaan perheyhteisöä, johon kuuluu vähintään yksi vanhempi, jonka koto- na ei asu lasta. Tällainen kotitalous voi esimerkiksi olla kaksi eronnutta van- hempaa, joilla on yhteisiä lapsia.

Vaihtoehtoisia ratkaisuja

Elatusapukaan ei välttämättä paranna lapsen taloudellista asemaa.

Mia Hakovirta: Elatusapu ja elatus- tuki otetaan huomioon tulona esimer- kiksi toimeentulotukea määriteltäessä. Käytännössä pienituloinen vanhempi ei siis hyödy välttämättä lainkaan toi- sen vanhemman maksamasta elatus- avusta. Tämä ei juuri kannusta toista vanhempaa, usein isää, maksamaan elatusapua.

Monissa maissa elatusapu makse- taan toimeentulotuen lisänä.

Mia Hakovirta: Esimerkiksi Britan- niassa elatusapu maksetaan lapsiper- heelle toimeentulotuen päälle. Austra- liassa ja Yhdysvalloissa osa elatusavus- ta menee valtiolle ja osa maksetaan lapselle perheen saaman toimeentulo- tuen lisänä. Ulkomaisten tutkimusten mukaan nämä ratkaisut kannustavat elatusavun maksamiseen ja maksetut elatusavut ovat suurempia.

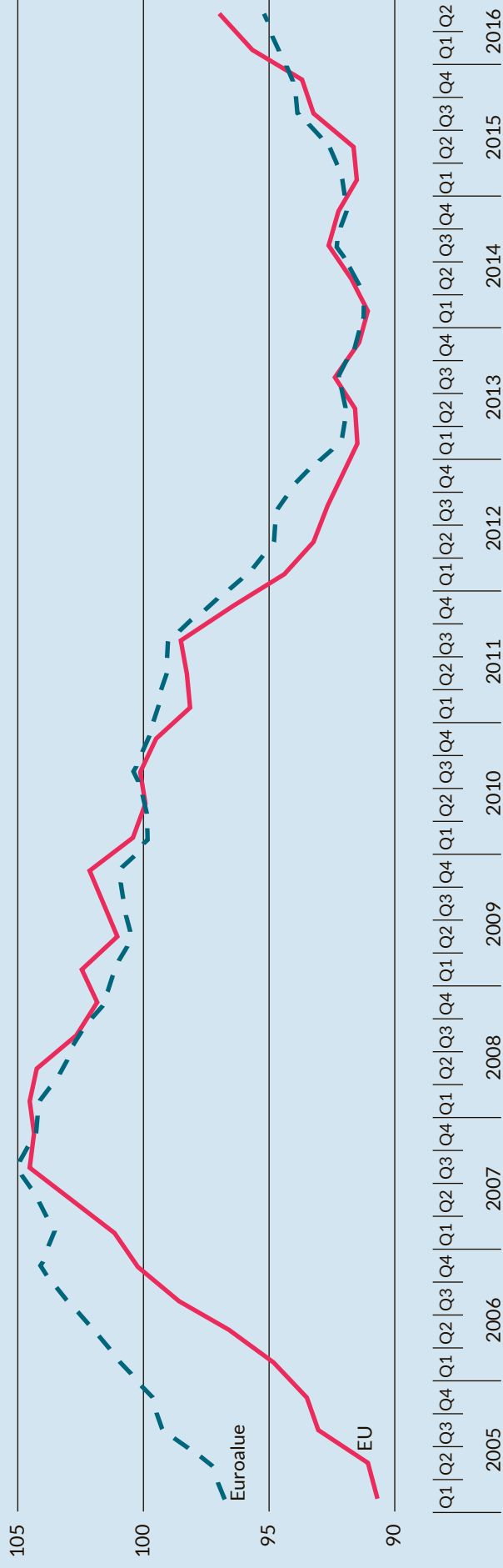
Vanhempainvapaaetuudet ja lapsi- lisät voitaisiin jakaa erotilanteissa- kin nykyistä tasaisemmin. Esimerkiki- si Ruotsissa ja Norjassa niin vanhem- painvapaaetuudet kuin lapsilisä ja jopa elatustuki voidaan jakaa molempien vanhempien kesken.

Mia Hakovirta: Esimerkiksi lapsi- lisä voidaan jakaa Ruotsissa puoliksi kummallekin vanhemmalle. Jos van- hemmat ovat sopineet lapsen vuoro- asumisesta, ei erillään asuvan van- hemman tarvitse maksaa elatusapua. Valtion elatustuki voidaan tarvittaessa maksaa molemmille vanhemmille. ¶

Suomalainen perhepolitiikka koh-
telee eriarvoisesti etävanhempaa,
jonka luona lapsi myös asuu, sanoo
Mia Hakovirta.

Asuntojen hintakehitys EU-alueella

Lähde: Eurostat

Asumista tuetaan kaikissa EU-maissa

Asumiskustannuksiin vaikuttavat asuntokanta, velkaisuus ja asumisen osuus kotitalouksien kulutuksessa. Myös asuntolainojen ehdoissa, pituudessa ja joustavuudessa on eroja.

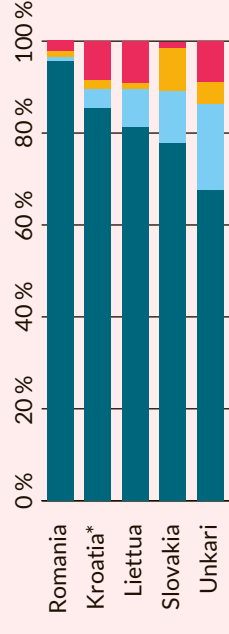
Teksti Tarja Kivimäki Piirroukset Atte Lakinnoro

Väestö asunnon hallinta- suhteen mukaan Euroopan maissa vuonna 2015

Tähdellä merkittyjen maiden tiedot viittaavat vuoteen 2014

- velaton omistusasunto
- velkainen omistusasunto
- vuokra-asunnot vapailta markkinoilta
- vuokra-asunnot, tuettu tai ilmainen

Itä-Euroopan maat ovat erittäin omistusasunto- valtaisia. Vähiten omistusasuntoja on EU-alueella Saksassa ja Itävallassa.

Viro

- Virossa on omistus-
asuntoja 82 %.
- Sosiaalisiin perustein
myönnettäviä
kunnallisia vuokra-
asuntoja on vain 1,7 %.

Iso-Britannia

- Sosiaalista ja kovan rahan vuokra-asuntoja on
kumpliakin n. 18 %. Sosiaalinen asuntotuotanto on
suurelta osin asumisyhdistysten ja paikallisten viran-
omaisten organisoima.
- Englannissa vuokralainen voi lunastaa asuntonsa
omakseen markkinahintaa edullisemmin.

Saksa

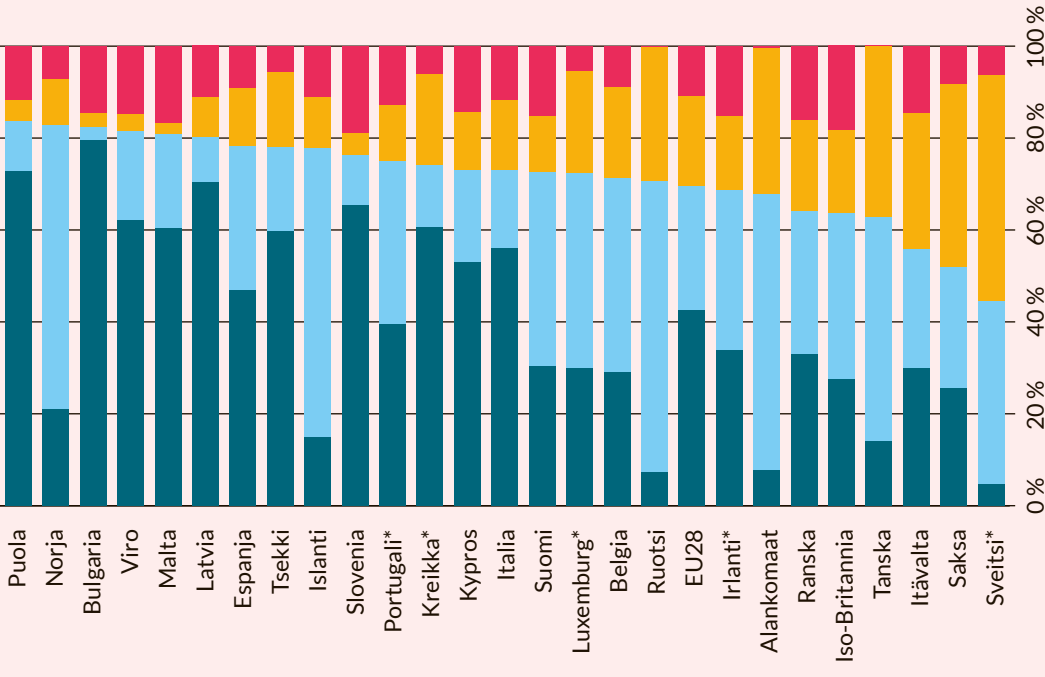
- Saksa on ainoa EU-maa, jossa vuokralla asuvien
osuus on suurempi (54,6 %) kuin omistusasujien.
- Sosiaalista vuokra-asumista on 4,2 % ja siitä vastaa-
vat osavaltiot.
- 12 % talouksista sai asumistukea vuonna 2013. Val-
tion avustuksia maksettiin 4,8 miljoonalle taloudelle
yhteensä 17 miljonoa euroa.
- Vuokrasääntelyä on viime vuosina vahvistettu.
Joillakin alueilla uusien vuokrien nousu ei saa yllittää
10 %.

Tanska

- Tanskassa 51 % on
omistusasuntoja
- Sosiaalisen vuokra-
asuntotuotannon
osuus on 20 %.
- Asumistuki riippuu
tulosta, ja sitä voi
saada myös yksityi-
siin vuokra-asuntoi-
hin. Vuonna 2013
tukea saivat yli 553 000
vuokralaista.

Lähde: Housing Europe. The State of Housing in the EU. 2015

Asunnottomuus on viime vuosina lisääntynyt kaikissa EU-maissa
Suomea lukuun ottamatta. Ranskassa kodittomuus lisääntyi 50 %
kymmenessä vuodessa; Tanskassa 16 % ja Saksassa 21 % vuosina 2009–2013.

Lähde: Euroopan sosiaalisen asumisen järjestö Housing Europe.

”Ihmiset joustavat, järjestelmä ei”

Senni Moilanen edustaa vaikuttamisen uutta sukupolvea. Hänen mielestään kansalaisjärjestöillä pitäisi olla nykyistä aktiivisempi rooli päätöksenteossa. Nyt tehdään pahimmillaan ratkaisuja, joilla ei ole mitään onnistumisen edellytyksiä, hän sanoo.

Teksti Hanna Moilanen Kuvat Vesa Tyni

Kansalaisaktivisti ja yhteiskuntatieteen kandidaatti **Senni Moilanen** ei unohda joulukuuta 2014 koskaan. Tuolloin hyväksyttiin kansalaisaloite tasa-arvoisesta avioliittolaista.

”Se tuntui aivan uskomattomalta. Yhtäkkiä tajusin, että me yhdessä muutimme maailmaa”, muistelee Moilanen, joka oli aloitetta ajaneen Tahdon 2013 -liikkeen puheenjohtaja.

Kampanjan käynnisti pieni kaveriporukka, joka löysi Moilasan kampanjaa vetämään.

”Kampanja oli minulle myös ammatillisesti todella hieno kokemus. Pääsin tekemään asioita, joita en muuten olisi saanut kokea”, Moilanen kertoo nyt.

Toinen kampanjan merkkipäivä oli maaliskuussa 2013, jolloin yli 166 000 allekirjoitusta kerännyt aloite jätettiin eduskuntaan. Ennen aloitteen jättä-

mistä Moilanen käytti sen muotoiluun aikaa löytääkseen oikeat sanamuodot. Tuleva juristi ei halunnut, että aloite hylättäisiin muutoseikkojen vuoksi.

”Olimme uranuurtajia, sillä kukaan ei eduskunnassakaan oikein varmasti tiennyt, miten toimia aloitteen kanssa. Kansalaisaloite oli niin uusi asia, ettei ollut selvillä, miten prosessi etenisi. Meidät otettiin onneksi eduskunnan kansliassa todella avuliaasti vastaan”, hän kertoo.

Kansanmurha herätti vaikuttajan

Moilanen oli ehtinyt olla mukana kansalaisjärjestötoiminnassa jo pitkään ennen Tahdon 2013 -kampanjaa, ja vaikutustyö on jatkunut sen jälkeenkin. Alkusyksyn hän työskenteli Vailla vaki-naista asuntoa ry:n Asunnottomien yön

tuottajana. Aiemmin hän on vastannut muun muassa Helsinki Priden 2014 ja Nuorisovaalien 2015 tuottamisesta.

Vaikuttaminen on hänellä omien sanojensa mukaan verissä. Hän muistaa osallistuneensa jo lapsena äitinsä kanssa eläinsuojelujärjestö Animalian eläinkokeita vastustavaan mielenosoitukseen.

Koulussa 1990-luvulla Moilanen koki yhdenlaisen herätyksen luettuuan Ruandan kansanmurhasta. Hän on edelleen ylpää julistamastaan Ruanda-viikosta, jonka aikana hän kulki koulussa Ruandasta kertova kirja käsisissään ja vaati kansanmurhan käsittelemistä kaikilla koulutunneilla, matematiikan tunnit mukaan lukien. Vaikuttamisen halu oli kova.

”Tunsin, että ei puhuttu oikeista asioista ja koin, että tätäkin asiaa pi-

"Kukaan eduskunnassakaan ei tiennyt, miten lakialoite eteni", kuvailee Senni Moilanen tasa-arvoisesta avioliittolaista tehdyn aloitteen alkumetrejä.

"Meillä ollaan hirveän kovia ihmisille, jotka joutuvat vaikeisiin tilanteisiin", Moilanen sanoo.

mitettiin muun muassa koulukirjoissa”, hän muistelee. ”Olen aina vähän haastanut muita.”

Moilanen kävi Helsingin Rudolf Steiner -koulun, jossa rohkaistiin vaikuttamiseen ja omaehtoiseen aktiivisuuteen. Hän oli jäsenenä oppilaskunnan hallituksessa ja myöhemmin oikeustiedettä opiskellessaan Tallinnan yliopiston suomalaisten opiskelijoiden järjestön puheenjohtajana.

Maksuhäiriöjärjestelmä aiheuttaa ongelmia

Haastattelupäivänä Moilanen on juuri toipunut saman vuorokauden puolella päättyneestä Asunnottomien yöstä. Vailla vakinaista asuntoa ry:ssä hän on nähnyt asunnottomuuden koko kuvan – miten asunnottomaksi päädytään ja miten asunnottomuus ihmisiä kohtelee.

”Toivoisin, että perusturvajärjestelmä olisi armollisempi. Meillä ollaan hirveän kovia ihmisille, jotka joutuvat vaikeisiin tilanteisiin”, hän sanoo.

Erityisen huolissaan hän on nuorisista ja mielenterveysongelmista kärsivistä ihmisistä.

”Meillä halutaan esimerkiksi kieltää pikavipit, mutta suurempi ongelma ovat yhteiskunnan langettamat maksuhäiriöt. Jo pieni maksuhäiriö voi

suistaa nuoren ihmisen elämän kokonaan raiteiltaan. Ilman luottotietoja ei saa vuokra-asuntoa eikä ehkä edes pankkikorttia, puhelinta tai työ- tai opiskelupaikkaa. Maksuhäiriömerkintä säilyy rekisterissä jopa useita vuosia. Se on varsinkin monelle nuorelle todella kova asia kannettavaksi”, Moilanen pohtii.

Avuntarvitsijoita kohdellaan rumasti

Asunnottomat ja työttömät kohtaavat Moilasan mukaan isoja asenneongelmia hoitaessaan asioitaan. Heille puhutaan rumasti ja käytetään kovaa kieltä. Se lannistaa.

”Kun ihminen kohtaa kriisin, hänellä ei ole voimia etsiä tietoa eri paikoista. Siinä vaiheessa tarvittaisiin apua eikä vaatimuksia”, Moilanen sanoo.

”Kävin erään nuoren kanssa keskustelua aiheesta. Hän totesi mielestäni hyvin, että ’jokainen meistä antaa joka päivä sata prosenttia’. Kaikkien sata prosenttia on yhtä arvokas, vaikka se ei näytä samalta. Se on silti sata prosenttia”, Moilanen kertoo.

Hän kaipaa perusturvaan ylipäättään lisää joustoja.

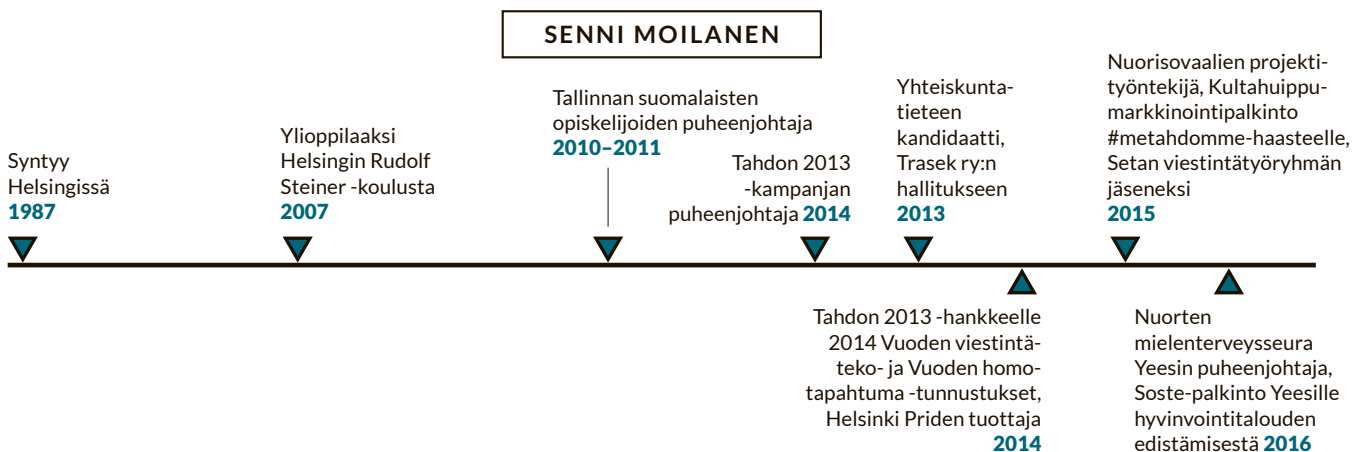
”Ihmiset ovat niin erilaisia, että samoja asioita ei voi vaatia kaikilta. Myös

Yhteiskunnan langettamat maksuhäiriöt ovat pikavippejä suurempi ongelma.

elämäntilanteet pitäisi ottaa paremmin huomioon. Nyt ihminen joustaa, ei järjestelmä.”

Moilanen muistuttaa, että olemme kaikki yhtä arvokkaita, vaikka emme tuottaisi yhteiskunnalle mitään.

”Suomessa on ihmeellinen nöyryyden ja kiitollisuuden vaatimuksen kulttuuri, jonka mukaan meidän pitäisi vain kiltisti hyväksyä kaikki, mitä järjestelmä meille antaa. Kyllä asunnotonkin voi olla hankala ja vaatia. Asunnottomilta vaaditaan usein kiitollisuutta pönkittämään auttajien itsetuntoa, vaikka hankalaksi heittäytyminen ja vaatiminen voivat olla erittäin vaikeassa tilanteessa olevalle asunnottomalle ainoa tilaisuus purkaa stressiä ja vahvistaa omaa minuutta”, Moilanen valaisee.

Kansalaisjärjestöt mukaan päätöksiin

Moilanen on sitä mieltä, että kansalaisjärjestöjä pitäisi kuunnella päätöksenteossa nykyistä enemmän.

”Kansalaisjärjestöillä on valtavasti tietoa käsiteltävinä olevista asioista, eikä sitä hyödynnetä tarpeeksi”, hän sanoo.

Hän vahvistaisi päätöksentekojärjestelmää siten, että järjestöjen asiantuntijoita hyödynnettäisiin tehokkaasti ja että heitä todella kuunneltaisiin.

”Järjestöt tekevät todella arvokasta työtä muun muassa keräämällä tietoa ja asiantuntijuutta erittäin pienillä resursseilla”, hän muistuttaa.

Moilanen arvostelee päättäjiä siitä, että nyt tehdään päätöksiä, joita ei ole mitään mahdollisuutta saattaa käytäntöön.

”Suurin osa päättäjistä on vieraantunut arkielämästä eikä ymmärrä elämisen edellytyksiä. Monia päätöksiä ei voida toteuttaa käytännössä, sillä ne eivät yksinkertaisesti toimi. Järjestelmä esimerkiksi olettaa, että työttömyys on aina työttömän vika, vaikka monella paikkakunnalla ei ole yhtään vapaata työpaikkaa”, hän kritisoi.

”Päätöksenteon nopeus on monelle päättäjälle prioriteetti, ei ratkaisujen toimivuus”, hän jatkaa.

Huonot päätökset rasittavat

Moilanen ottaa työttömien kohtelun esimerkiksi epäonnistuneesta päätöksenteosta. Kansalaisjärjestöaktiivina ja ptkätyöläisenä hän on itsekin tullut tutuksi TE-toimistojen palvelujen kanssa.

”TE-järjestelmä on niin raskas, että monet työttömät eivät yksinkertaisesti selviä siitä”, hän kritisoi.

Moilanen on itsekin saanut kokea, mitä tapahtuu, kun järjestelmä ei jousuta. Hänelle määrättiin pitkä karenssi, kun hän keskeytti työllistymistä edistävän koulutuksen ja otti uuden työn vastaan toimittamatta työsopimusta TE-toimistoon.

”Projektityöstä ei nimittäin voitu

vielä tehdä työsopimusta, sillä työnantajaksi tulevaa kansalaisjärjestöä oltiin vasta perustamassa. Tehtävä oli soveltuva ja mielenkiintoinen, mutta TE-toimisto tuomitsi minulle karenssin, koska en voinut toimittaa yhtä peria”, Moilanen kuvailee.

TE-toimiston virkailijan pitäisi auttaa asiakasta tämän asian hoitamisessa. Usein asiakasta vaaditaan kuitenkin ottamaan kaikesta selvää itse.

Moilanenkin sai kolme kertaa asiaan valitettuaan kuulla, että hänellä oli oikeus uudelleenselvityspyyntöön. Sen avulla hän sai lopulta muutoksen aiempaan karenssipäätökseen.

Uuden sukupolven vaikuttaja

Moilanen edustaa monessa mielessä tulevaisuuden vaikuttajaa. Koko hänen ajattelutapansa on erilainen kuin nykyisessä päätöksentekokoneistossa mukana olevien. Tahdon 2013 -kampanjan toiminta on siitä hyvä esimerkki.

Tasa-arvoista avioliittolakia koskevaa aloitetta puolustamaan nousi iso kansanliike, jota Moilanen johti tiiminsä kanssa ammattimaisesti. Tiimi suunnitteli kampanjalle verkkosivuston, jossa yritykset saivat osoittaa hankkeelle tukeaan. Kampanjaorganisaatio teetti Taloustutkimuksella kyselytutkimuksen. Ensimmäisellä mittauksella 58 % ja toisella mittauksella 65 % suomalaisista kannatti tasa-arvoista avioliittolakia. Järjestettiin tukikonsertti, johon tunnetut esiintyjät osallistuivat ilmaiseksi. Kampanjalle luotiin oma tunnusbiisi.

Kaikki tämä syntyi vapaaehtoisvoimin ja sosiaalisen median avustuksella ja suunniteltiin pääasiassa istuen kampanjajohdon töölöläiskämpän lattialla. Aloitteen käsittelyyn vaadittavat vähintään 50 000 nimeä kerättiin 14 tunnissa, ja jo ensimmäisen vuorokauden aikana nimiä oli yli 100 000.

Saattaa hyvin olla, että Moilasen oma tulevaisuus on päätöksentekijänä. Hän suoritti vuonna 2013 yhteiskuntatieteen kandidaatin tutkinnon Tallinnassa kan-

sainvälisestä oikeudesta ja miettii parhaillaan, missä jatkaisi maisteriksi. Erikoistumisala on vielä haussa.

”Todennäköisesti pyrin valmistumaan ihmisoikeusjuristiksi. En ainaakaan aio lähteä perinteiseksi liikejuristiksi, sillä pohjimmiltani olen viestijä”, hän kertoo. ¶

Senni Moilanen

- yhteiskuntatieteen kandidaatti
- kansalaisaktivisti
- vuosina 2012–2014 Tahdon 2013 -kampanjan puheenjohtaja
- työskennellyt projektityöntekijänä muun muassa Asunnottomien yö-, Nuorisovaalit 2015- ja Helsinki Pride 2014 -hankkeissa

Lisää mielipiteitä ja
asiantuntija-
puheenvuoroja
sosiaalivakuutus.fi

Moni masentunut jää yhä vaille kuntoutusta

Hoitamaton masennus merkitsee sairastuneen elämänlaadun heikkenemistä, menetettyjä työvuosia ja kustannuksia yhteiskunnalle. Tuore tutkimus paljastaa puutteet kuntoutuksen järjestämisessä.

Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt ovat yhä useammin syynä työkyvyttömyyseläkkeeseen. Nuoremmissa ikäryhmissä työkyvyttömyyseläkettä saavien määrät ovat kasvaneet, ja alle 40-vuotiailla masennus kuuluu yleisimpiin työkyvyttömyyseläkkeen myöntöperusteisiin. Masennus on merkittävä kansanterveysongelma, joka johtaa liian usein työ- ja toimintakyvyn pysyvään alenemiseen.

Laajoja väestöön kohdentuvia tutkimuksia masennuksen takia koetusta kuntoutustarpeesta ei ole aiemmin tehty. Eri sairauksista johtuva kuntoutustarve ja toteutuneen kuntoutuksen riittävyys eri väestöryhmissä ovat kuitenkin tärkeitä kuntoutusjärjestelmän toimivuuden mittareita.

Syyskuussa 2016 asetetun kuntoutuksen uudistamiskomitean tehtävänä on pohtia kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistusta. Sen tavoitteisiin kuuluu väestön yhdenvertainen pääsy tarpeen mukaisiin kuntoutuspalveluihin. Masennukseen sairastuneen kuntoutus tarkoittaa useimmiten psykoterapiaa.

Puutteet julkisrahoitteisen psykoterapian saatavuudessa ja masennukseen sairastuneiden oikea-aikaisessa

hoitoon ja kuntoutukseen pääsyssä ovat herättäneet viime aikoina paljon keskustelua.

Työttömät jäävät usein ilman riittävää kuntoutusta

Suomalaista työikäistä väestöä koskevan tuoreen tutkimuksen mukaan moni masennukseen sairastunut ei saa tarvitsemaansa kuntoutusta. Tämä merkitsee menetettyjä työvuosia, toimintakyvyn ja elämänlaadun heikentymistä ja yhteiskunnan näkökulmasta työkyvyttömyys- ja työttömyysmenojen ja terveyden- ja sosiaalihuollon kustannusten lisääntymistä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kuntoutusjärjestelmä ei pysty vastaamaan masennuksen vuoksi koettuun kuntoutuksen tarpeeseen.

Riittävää kuntoutusta vaille jäi lähes 40 % vastaajista, joille oli seurannassa ilmaantunut Beckin depressioasteikon mukaan vähintään keskivaikeaa masentuneisuutta.

Kuntoutusta vaille olivat jääneet työstäytymisen mukaan tarkasteltuna erityisesti työttömänä peruspäivärahalla ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevat. Heistä noin joka viides olisi tarvinnut

kuntoutusta masennuksen takia mutta oli jäänyt riittäväksi koettujen kuntoutuspalvelujen ulkopuolelle.

Psykoterapiaa saaneet tyytyväisempiä

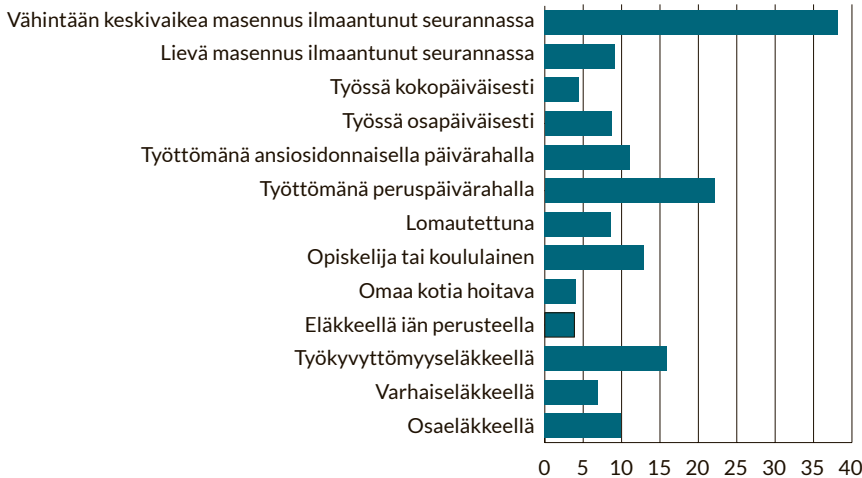
Psykoterapiaa saaneet sairastuneet kokivat noin kolme kertaa todennäköisemmin kuntoutuksen olleen riittävää verrattuna niihin, jotka eivät olleet saaneet psykoterapiaa.

Myös tyytyväisyys oman alueen terveydenhuollon palveluihin oli yhteydessä riittäväksi koettuun kuntoutukseen. Oman alueensa palveluihin tyytyväisten todennäköisyys riittäväksi koettuun kuntoutukseen oli tyytymättömiin verrattuna kaksinkertainen.

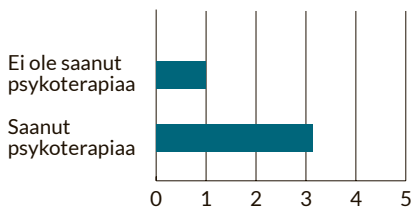
Kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistustyössä tavoitellaan kuntoutuksesta vastaavien toimijoiden selkeämpää työnjakoa ja saumatonta ja asiakaslähtöistä toimintaa. Nämä tavoitteet edellä on hyvä lähteä kehittämään mielenterveyskuntoutusta mukaan lukien psykoterapiapalveluiden riittävä ja oikea-aikainen saatavuus väestössä.

Panostukset mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden hoitoon ja

EI OLE SAANUT KUNTOUTUSTA VAIKKA OLISI TARVINNUT/ SAATU KUNTOUTUS OLLUT RIITTÄMÄTÖNTÄ

TODENNÄKÖISYYS RIITTÄVÄKSI KOETTUUN KUNTOUTUKSEEN MASENNUKSEN TAKIA

kuntoutukseen kannattavat. Tuoreen Maaailman terveysjärjestön (WHO) johtaman kansainvälisen tutkimuksen mukaan esimerkiksi masennuksen kattavampi hoitaminen maksaa itsensä takaisin moninkertaisesti. [1](#)

Tutkimuksen aineistona käytettiin laajaan satunnaisotokseen perustuvaa Health and Social Support -seurantatutkimuksen tietoja vuosilta 1998, 2003 ja 2011. Tutkimukseen osallistuneet olivat vuonna 1998 20–54-vuotiaita.

Karoliina Koskenvuo
tutkimustiimin päällikkö,
FT, dosentti, Kela

LÄHTEET

- Chisholm D, Sweeny K, Sheehan P, Rasmussen B, Smit F, Cuijpers P, Saxena S Scaling-up treatment of depression and anxiety: a global return on investment analysis. *Lancet Psychiatry* 2016; 3: 415–24.
- HS MieliPide 23.4.2016 ”Lyhyiden psykoterapioiden saanti ja rahoitus turvattava”
- HS MieliPide 23.10.2016 ”Psykoteraiahoidot tulee koordinoida paremmin, jotta useammat saisivat apua”
- Järvikoski A, Härkäpää K Mielenterveyskuntoutus. Julkaisussa: Kuntoutuksen perusteet. Näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. Helsinki: WSOY, 2011: 232–244.
- Kelan tilastokatsaus 2015. Kuntoutuspsykoterapiasta Kelan toiseksi yleisin kuntoutusmuoto. 16.3.2015.
- Kela 2016. Kuntoutuspsykoterapia. Kelan tilastokatsaus 2016. Kelan työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrä vähennee, mutta kehityksessä on eroja ikäryhmien välillä. 18.10.2016.
- Kelasto 2016. Kelan kuntoutuspalvelujen saajat ja kustannukset. Helsinki: Kela, 2016. 18.10.2016.
- Koskenvuo K, Mattila K, Koskenvuo M Masennuksen koettu kuntoutustarve väestössä. Health and social support (HeSSup) -tutkimuksen tuloksia. Työpapereita 104. Kelan tutkimus, 2016.
- Käypä hoito 2016. Depression Käypä hoito -suositus. Julkaistu: 06.07.2016.
- STM 2016. Kuntoutuksen uudistamiskomitean asettamispäätös.

Yleisin kuntoutusmuoto on psykoterapia

Masennustila on oireyhtymä, jonka keskeisimmät muodot jaetaan tautiluokitus ICD-10:ssä masennustiloihin ja toistuvaan masennukseen. Masennuksen keskeiset hoitomuodot ovat lääkehoito ja psykoterapiat. Masennukseen sairastuneen työ- ja toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja edistämiseksi tarvitaan hoidon lisäksi yleensä myös lääkinnällistä, ammatillista tai sosiaalista kuntoutusta.

Yleisin masennuspotilaan kuntoutusmuoto on psykoterapia. Se kuuluu niin psykiatriseen hoitoon kuin kuntoutukseen. Mielenterveyden häiriöissä hoidon ja kuntoutuksen välinen raja on häilyvä.

Psykoterapiaa voi saada julkisen terveydenhuollon kautta, Kelan tukemana kuntoutuspsykoterapiana, yksityisiltä psykoterapeuteilta itse maksamalla tai terveydenhuollon maksusitoumuksella. Kuntoutuspsykoterapiatavoitteena on tukea ja parantaa kuntoutujan työ- ja opiskelukykyä.

Kela korvaa kuntoutuspsykoterapiaa 16–67-vuotiaille. Alle 16-vuotiaiden terapiasta vastaa julkinen terveydenhuolto. Kuntoutuspsykoterapiasta on tullut Kelan toiseksi yleisin kuntoutusmuoto. Vuonna 2015 kuntoutuspsykoterapiaa sai 27 300 henkilöä. Masennuksen perusteella työikäisiin kohdentuvaa Kelan kuntoutuspsykoterapiaa sai vuonna 2015 13 946 henkilöä.

Asumistuen maksaminen työssäkäyville on yleistynyt

Yleisen asumistuen saajien määrä on noussut merkittävästi viime vuosina. Syyskuussa 2015 käyttöön otetun ansiotulovähennyksen ansiosta aikaisempaa useampi työssäkäyvä saa asumistukea.

Syyskuussa 2015 yleisessä asumistuen saajien otettiin käyttöön ansiotulovähennys. Sen jälkeen asumistuen määrää laskettaessa jokaisen ruokakunnan jäsenen ansiotuloista on vähennetty 300 euroa kuukaudessa. Lainmuutos on lisännyt työssäkäyvien osuutta asumistuen saajissa.

Elokuussa 2016 yleistä asumistukea saavista kotitalouksista 32 % sai palkka- tai yritystuloja. Vuosina 2009–2015 vastaava osuus oli 26–27 %. Ansiotuloja saavien osuus on noussut siten 5 prosenttiyksikköä lainmuutoksen jälkeen.

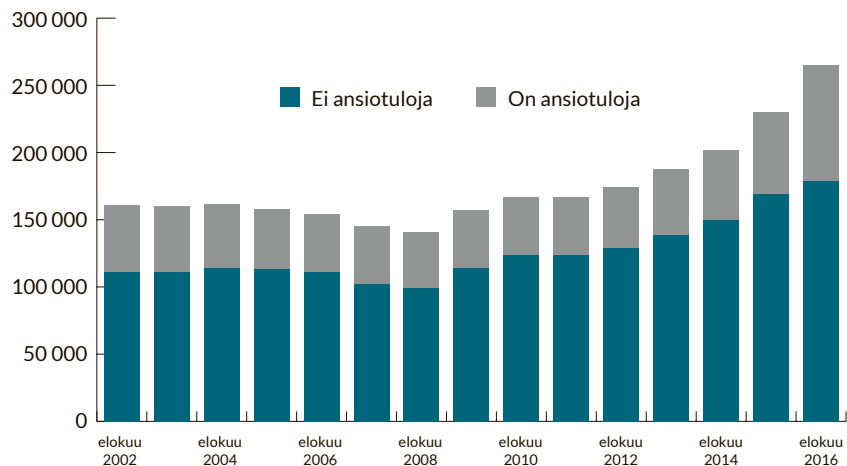
Ennen taantumien alkua, 2000-luvun alkupuolella, ansiotuloja saavien kotitalouksien osuus oli 28–31 %.

Tukea myös 2 000 e/kk ansaitseville

Yleistä asumistukea saavien talouksien ansiotulot olivat elokuussa 2016 keskimäärin 1 324 euroa kuukaudessa. Ansiotulovähennyksen käyttöönoton jälkeen asumistuki on yleistynyt etenkin 1 500–2 000 euroa kuukaudessa ansaitseville. Tässä tuloluokassa moni yksin asuva ei ollut tulojensa takia oikeutettu lainkaan asumistukeen ennen ansiotulovähennyksen käyttöönottoa.

Yleisen asumistuen saajien palkkatulot ovat usein lyhyistä ja määräaikaista työsuhteista. Tämän voi päätellä siitä, että monella palkkatuloja ja asumistukea saavalla kotitaloudella tulot on tilastotiedoissa määritelty keskiarvotulona. Yleistä asumistukea myönnettäessä kuukausitulot lasketaan keskiarvotulona, jos tulot eivät jatku kolmea kuukautta pidempään myöntämisaikakohdasta lähtien.

YLEISTÄ ASUMISTUKEA SAAVAT KOTITALOUDET JA ANSIOTULOJA SAAVIEN OSUUS, ELOKUU 2002–2016

Elokuussa 2016 palkka- tai yritystuloja sai asumistukea saavista kotitalouksista 85 675. Näistä lähes joka neljännellä (24 %) tulot oli laskettu keskiarvotulona. Vuotta aiemmin vastaava osuus oli 30 %. Luvuista voidaan päätellä, että ansiotulovähennyksen myötä asumistuen piiriin on tullut enemmän säännöllisesti ansiotuloja saavia.

Yli 120 000 ruokakuntaa enemmän kuin 2008

Elokuussa 2016 yleistä asumistukea sai 264 486 ruokakuntaa. Määrä oli 15 % suurempi kuin edellisvuonna. Yleistä asumistukea saavien kotitalouksien määrä on noussut yli 120 000:lla vuodesta 2008.

Tyypillinen yleisen asumistuen saaja asuu yksin vuokra-asunnossa. Heidän osuutensa elokuussa tukea saaneista ruokakunnista oli yli puolet (54 %). Yleisen asumistuen saaja on usein nuori, mutta opiskelijat kuuluvat valtaosin opintotuen asumislisän piiriin.

Suurin osa suurissa kaupungeissa

Asumistukea maksetaan valtaosin suurien kaupunkien asukkaille. Kolme neljästä asumistukea saavasta kotitaloudesta oli elokuussa 2016 pää-

kaupunkiseudulla tai muissa suurissa kaupungeissa. Helsingissä asui 17 %.

Yleinen asumistuki on tyypillisesti työttömien saama etuus. Asumistukea saaneista talouksista yli puolella (53 %) ei ollut muita tulonlähteitä kuin työttömyysetuus tai ne eivät saaneet lainkaan asumistuen huomioitavia tuloja. ¶

Läs på svenska:
sosiaalivakuutus.fi

Heidi Kempainen
pääsuunnittelija, tilasto- ja tietovarastoryhmä, Kela

Lääkärit tarvitsevat tukea sairauspoissaolon keston määrittelyyn

Sairauspoissaolon tarpeen ja keston määrittämisessä on suuria työpaikkojen ja lääkäreiden välisiä eroja. Sairauspoissaoloihin liittyvät kustannukset ovat menetettynä työpanoksena noin 3,4 mrd. euroa vuodessa.

Lyhyeen sairauspoissaoloon riittää usealla työpaikalla oma ilmoitus. Pidemmän poissaolon määrittäminen jääkin sitten yleensä lääkärille.

Poissaoloprosessissa arvioidaan sairauspoissaolon tarvetta ja kestoja sekä työhön paluuseen tai työssä jatkamiseen tarvittavia toimenpiteitä ja etuuksia. Näitä voivat olla osasairauspäiväraha, kuntoutus, työn mukautus tai ympäristön muutostyöt. Kansainväliset ja kotimaiset tutkimukset osoittavat, että sairauspoissaolotar-

peen ja sen keston määrittäminen voi vaihdella suurestikin. Ei ole ihme, että lääkärit ovat toivoneet ohjeita sairauspoissaolon keston määrittelyyn.

Ruotsissa ja Norjassa on selvitetty lääkärin näkemyksiä sairauspoissaoloihin liittyvistä käytännöistä ja niiden kehittämistarpeista. Kela ja Suomen Lääkäriliitto päättivät yhdessä toteuttaa samanlaisen tutkimuksen myös Suomessa. Lääkäreille esitetyt kysymykset muokattiin vastaamaan suomalaista järjestelmää. Tulokset

julkaistiin parhiksi, ennen kuin sairauspoissaolojen tarpeen ja keston ohjeistuksen mahdollisuuksia pohtinut työryhmä sai työnsä syyskuussa päätökseen.

Vastaajina yli 3 000 lääkärä

Tutkimustyöryhmä oli muodostettu jo selvittämään vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksia. Työryhmä päätyi puoltamaan sairauspoissaoloja koskevan ohjeistuksen laatimista. Yhte-

näisen ohjeistuksen toivotaan vähentävän turhia sairauspoissaoloja.

Kyselylomake lähetettiin 8 867 lääkärille vuodenvaihteessa 2014–2015. Vastausprosentti oli 35. Rakenteeltaan aineisto edusti perusjoukkoa, joskin työterveyshuolto oli hieman yliedustettuna. Vastauksia tarkasteltiin erikoisalana ja toimipaikan mukaan.

Ongelmia jopa viikoittain

Vajaa kolmannes lääkäreistä koki sairauspoissaolon määrittämiseen liittyviä ongelmia vähintään kerran viikossa ja kolmannes lääkäreistä muutaman kerran kuukaudessa. Noin joka kymmenes lääkäri tapasi viikoittain potilaan, jonka kanssa oli eri mieltä sairauspoissaolon tarpeesta. Yhtä usein he tapasivat potilaita, jotka halusivat sairauspoissaolotodistuksen muista syistä kuin sairauden tai vamman aiheuttaman työkyvyttömyyden vuoksi.

Puolet lääkäreistä ei juuri koskaan kirjoittanut sairauspoissaolosta todistusta tapaamatta potilasta kasvokkain. Vain 2 % lääkäreistä kirjoitti viikoittain todistuksen potilasta näkemättä.

Viidesosaa lääkäreistä huolestutti, että potilas valittaa heidän toimintansa sairauspoissaoloon liittyvässä asiassa. Vuositasolla 15 % lääkäreistä oli kokenut potilaan käyttäytymisen uhkaavaksi sairauspoissaolosta keskusteltaessa. Läkäreistä 9 % oli tavannut potilaan, joka ilmoitti vaihtavansa lääkäriä, jos ei saa pyytämäänsä sairauspoissaolotodistusta.

Miksi sairauspoissaolo pitkittyy?

Hoitavat lääkärit tunnistivat useita ei-hoidollisia syitä, jotka pitkittivät sairauspoissaolon kestoja. Noin 60 % kaikista ja yli 80 % työterveyslääkäreistä ilmoitti hoitoon pääsyn odotusaikojen vaikuttavan oleellisesti siihen, kuinka pitkäksi sairauspoissaolo muodostui. Mitä pidempi odotusaika oli, sitä pidemmäksi venyi sairauspoissaolo.

Myös kuntoutuksen viivästyminen

pitkitti hoitavien lääkäreiden mielestä tarpeettomasti sairauspoissaoloja. Sairauspoissaolosten venymistä aiheutti myös se, ettei hoitavalla lääkärillä ollut aikaa miettiä vaihtoehtoja täydelle sairauspoissaololle. Läkäreistä 40 % ilmoitti, että vaihtoehtojen selvittäminen veisi liikaa aikaa.

Arviointi työterveyshuollolle?

Kolmasosa (35 %) vastaajista koki sairauspoissaolon optimaalisen pituuden arvioinnin melko tai hyvin ongelmalliseksi. Suuri osa lääkäreistä toivoi työkyvyn arvioinnin siirtyvän työterveyshuollon lääkäreille. Neljä kymmenestä vastaajasta esitti, että sairauspoissaoloasioden siirrolla työterveyshuoltoon olisi suuri merkitys sairauspoissaoloihin liittyvistä työtehtävistä selviytymiseen. Kolmanneksen mielestä merkitys olisi kohtalainen.

Valtaosa vastaajista (80 %) piti suositusta sairauspoissaolosten kestosta tarpeellisena. Vastaajista 41 % haluaisi suositukset kaikkiin sairauksiin liittyen ja 39 % ainakin joihinkin sairauksiin.

Puutteita osaamisessa

Sairauspoissaoloihin liittyviä osaamisen kehittämistarpeita oli eniten työterveyskeskuslääkäreillä. Vähiten osaamisen kehittämisen tarvetta kokivat kirurgit.

Poikkeuksena oli osasairauspäivärahaan liittyvä osaaminen. Sen kokivat puutteelliseksi kaikki muut paitsi työterveyslääkärit. Työterveyslääkäreillä oli odotetusti vähiten osaamisen kehittämistarpeita myös työhön paluun suunnittelussa, joskin neljännes heistäkin tunsu tällä alueella osaamisen syventämisen tarvetta.

Lähes puolet kaikista vastaajista koki melko tai hyvin suurta osaamisen syventämisen tarvetta sairauspoissaolosten optimaalisen pituuden arvioinnissa. Kirurgeista neljännes ja yleislääketieteen erikoisläkäreistä kaksi kol-

mesta koki suurta osaamisen syventämisen tarvetta sekä toimintakyvyn että työkyvyn arvioinnissa. Työterveyshuollon erikoislääkäritkään eivät olleet tyytyväisiä osaamiseensa. Heistä 56 % koki osaamisen syventämisen tarvetta toimintakyvyn arvioimisessa ja 43 % työkyvyn arvioimisessa.

Vakuutuslääketieteellisen osaamisen riittämättömyyttä koki ainakin joskus noin 80 % lääkäreistä. Erikoistumattomilla ja työterveyskeskuksessa toimivilla lääkäreillä oli useimmin hyvin tai melko suurta osaamisen syventämisen tarvetta sairausvakuutukseen liittyvässä osaamisessa (noin 70 %:lla heistä). Vähiten tällaista tarvetta kokivat työterveyslääkärit ja yksityisessä lääkärikeskuksessa toimivat lääkärit (noin 40 % heistä).

Läs på svenska
sosiaalivakuutus.fi

Lääkärit toivoivat saavansa Kelalta enemmän palautetta omasta toiminnastaan.

Kokemukset Kelasta

Valtaosa Kelaan yhteydessä olleista lääkäreistä oli melko tai erittäin tyytyväisiä yhteydenpitoon. Heitä olivat erityisesti työterveyshuollossa työskentelevät tai siihen erikoistuneet lääkärit. He myös tunsivat Kelan palvelunumeron parhaiten ja käyttivät sitä eniten. Kela on avannut lääkäreille myös oman chat-palvelun.

Lääkäreitä palvelee jokaisessa Kelan vakuutuspiirissä oma lääkäriyksikkö, jolla on lääkäreitä varten oma palvelunumero. Puheluihin vastaavat Kelan asiantuntijalääkärit. Kelaan yhteydessä olleista lääkäreistä tyytyväisiä oli 91 %.

Lääkärit toivoivat saavansa Kelalta enemmän palautetta omasta toiminnastaan. Noin kolmannes lääkäreistä piti tärkeänä sitä, että he saivat tilastotietoja kirjoittamistaan sairauspäivärahatodistuksista. Eri erikoisalojen edustajien väliset erot olivat henkilökohtaisesta palautteesta kysyttäessä pienet. ¶

Lue lisää:

Alexanderson K, Arrelöv B, Bränström R, ym. Läkares erfarenheter av arbete med sjukskrivning. Resultat från en enkätstudie år 2012 och jämförelser med 2008 och 2004. Stockholm: Karolinska Institutet, 2014.

Hinkka K, Niemelä M, Autti-Rämö I, Palomäki H, Pärnänen H, Vänskä J. Sairauspoissaolotarpeen määrittäminen. Kyselytutkimus lääkäreille. Helsinki: Kela, Työpapereita 96, 2016.

Suosituksset

Kyselyn perusteella päädyttiin suosituksiin:

- Jotta sairauspoissaoloja ei kirjoiteta pidemmiksi kuin hoidollisista syistä on tarpeen, on turhista jatkohoidon ja kuntoutukseen pääsyn viiveistä päästävä.
- Koulutusta on lisättävä, sillä lääkärit kokevat toiminta- ja työkyvyn arvioinnin vaikeaksi. Lääkärit myös toivovat sairauspoissaolotarpeen määrittämistä siirrettäväksi useammin työterveyshuollon vastuulle.
- Lääkärit kannattavat sairauspoissaolojen kestoja koskevia suosituksia ainakin joidenkin sairauksien kohdalla.

Väite ja vastaus

Väite: Lääkärit kyllä tietävät, miten pitkään pitää olla poissa työstä.

Vastaus: Erikoistumattomista lääkäreistä yli puolella on ongelmia sairauspoissaolon pituuden määrittämisessä, kirurgeista ja työterveyslääkäreistäkin runsaalla neljänneksellä.

Väite: Sairauspoissaolojen pitkittymisen johtuu pitkistä hoitojonoista.

Vastaus: Viiveinen hoitoon pääsy on vain yksi syy sairauspoissaolojen pitkittymiseen. Myös lääkärin kiire, toiminta- ja työkyvyn arvioinnin vaikeus sekä sosiaalivakuutuksen huono tuntemus johtavat tarpeettoman pitkiin sairauspoissaoloihin.

Väite: Hyvä lääkäri kirjoittaa pitkän sairauspoissaolon.

Vastaus: Hyvä lääkäri pyrkii kuntouttamaan ja tukemaan toiminta- ja työkykyä sekä käynnistämään mahdollisimman varhain sitä tukevat toimenpiteet.

Väite: Lääkärit vastustavat suosituksia sairauspoissaolojen kirjoittamisesta.

Vastaus: Neljä viidestä lääkäristä kannattaa kansallisia suosituksia. Puolet heistä piti niitä tarpeellisina kaikkiin sairauksiin liittyen.

Katariina Hinkka

Johtava tutkijalääkäri, dosentti, LT, työterveyshuollon erikoislääkäri, Kela

Ilona Autti-Rämö

Terveystutkimuksen päällikkö, Kela

SAK:n sosiaaliasioiden päällikkö Sinikka Näätsaari uskoo, että perustulon varaan jääminen voisi edistää syrjäytymistä.

Uuden ajan perusturva syntyy

Perustuslaki takaa jokaiselle suomalaiselle perusturvan. Pitäisikö sosiaaliturvan kuitenkin perustua pääasiassa ansiotuloihin kuten nyt, vai onko aika siirtyä uuteen malliin, jossa valtaosa etuuksista niputetaan esimerkiksi kaikille kansalaisille yhtäläiseen perustuloon?

Teksti Jukka Nortio Kuvat Juuso Paloniemi, Petri Kaipainen / Otavamedia

Perusturvajärjestelmämme on pääosin syyperusteinen. Tällaista turvaa ovat niin työttömyyden aikana saatava työmarkkinatuki, pienituloisille tarkoitettu asumistuki kuin työelämään valmistumista edistävä opintotukikin.

Sosiaaliturvan perälaatana on vuonna 1998 käyttöön otettu toimeentulotuki, joka on lakitekstin mukaan ”sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä”.

Valtion ja kuntien puoliksi maksamasta toimeentulotuesta on monille kotitalouksille tullut kuitenkin ensisijainen ja pitkäaikainen toimeentulon lähde. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) julkaiseman Toimeen-

tulotuen menot 2015 -raportin mukaan toimentulotukea sai 261 500 taloutta vuonna 2015, jolloin menojen loppusumma nousi 745,5 milj. euroon. Toimentulotukimenot ovat nousseet reaalisesti yli kolmanneksen vuosittain alusta.

Arvaamaton perustulo

SAK:n sosiaaliasioiden päällikön Sinikka Näätsaaren mukaan ilman syyperustetta jaettava perustulo ajaisi yhä suuremmat joukot elämään perusturvan varassa.

”Ihmisille tulisi liian helposti houkutus jäädä perustulon varaan. Ei välttämättä ajatella, mitä tämä tarkoittaa koko elämän kannalta. Suurin huoleni

← OSMO SOININVAARA:

Toimeentulotukihan tekee sen jo nyt, ei siinä mikään muuttuisi ainakaan huonomaksi. Työmarkkinoiden ulkopuolella olevien asemaa tämä ei muuttaisi millään tavalla.

on, että perustulolla pyritään lyhytnäköisesti kattamaan toimentulo, vaikka työnteko takaisi ihmiselle parhaat elämisen edellytykset”, Näätsaari sanoo.

Hän pelkää, että perustulo tuottaisi muun muassa suuren joukon hyvin köyhiä eläkeläisiä, joiden eläkekertymän perustana olisi vain alhainen perustulo.

Näätsaarella on laaja ja monipuolinen näkemys sosiaalipolitiikasta. Hän on toiminut sosiaalityöntekijänä ja luukuisten sosiaalietuuksia käsittelevien organisaatioiden jäsenenä.

SAK julkaisi viime vuonna pamfletin Kaikki samassa veneessä – Kirjoituksia suomalaisesta hyvinvointipolitiikasta. Kirjoittajina oli Näätsaaren lisäksi joukko SAK:n sosiaalipolitiikan asiantuntijoita.

Pamfletissa todetaan muun muassa, että perustulo ”voi tarkoittaa ainakin kolmea asiaa: raakaa leikkausta köyhimpien sosiaaliturvaan, valtiontaloudelle tuhoisan kallista rahanjakoautomaattia tai merkitykseltään vähäistä himmeliä”.

”Suomella ei ole varaa, eikä ihmisille ole hyväksi, että ollaan pitkään pelkien etuuksien varassa. Kyse on siitä, miten näemme yhteiskunnan. Haluamme, että kaikki kynnelle kykenevät ovat töissä, kartuttavat yhteistä taloutta ja pitävät yllä hyvinvointivaltion palveluja? Vai annetaanko kaikille könttäsukka käteen ja sanotaan, että hoida itse palvelusi?” Näätsaari kysyy.

Sosiaalinen eläin tarvitsee muita ihmisiä ja toimintaa

Ihmisellä on Näätsaaren mukaan sisäsyntyinen tarve tehdä työtä, olla toiminnassa mukana, kokea itsensä tarpeelliseksi, kuulua joukkoon ja luoda sosiaalisia suhteita. Perustulo uhkaihi hänen mielestään näiden tarpeiden täyttämistä.

”Perustulomalli jättäisi pahimmillaan ihmisen yksin ilman palveluita ja antaisi hänelle viestin: tässä on tuki, tee sillä mitä teet ja tule toimeen miten

haluat”, Näätsaari sanoo.

”Monet ihmiset tarvitsevat apua ja rinnalla kulkijaa, joka tukee valintojen tekemistä eri elämänvaiheissa. Se voi olla sosiaalityöntekijä tai kuka tahansa, joka säännöllisesti auttaa ihmistä eteenpäin.”

Pelkän perustulon varaan jääminen voisi Näätsaaren mukaan pahimmillaan edistää syrjäytymistä. Ihminen jää neljän seinän sisälle, kun hän voi hakea etuutensa sähköisesti eikä luo sosiaalisia suhteita edes sosiaalitoimiston tai Kelan virkailijaan.

”Monet tukiin ja etuuksiin liittyvät asiat ovat niin vaikeita, että ihmiset tarvitsevat tukea niiden ymmärtämiseksi. Tämä koskee myös työvoimapalveluita erityisesti työuran alussa”, Näätsaari sanoo.

”Sama tilanne on nyt edessä, kun toimeentulotuki siirtyy Kelaan. Meidän pitää tarkoin miettiä, miten ihmiset saadaan niiden palveluiden äärelle, jotka auttavat heitä pääsemään pois tukien piiristä.”

Kannustinloukussa pyristelevä kaipaa apua

Perustulon suuruus hallituksen suunnittelemassa kokeilussa on sisällöllisesti ja suuruudeltaan sama kuin työmarkkina- tai toimeentulotuki.

”Tärkeämpää olisi miettiä, miten pienen palkka- ja yrittäjätulon ansaitseminen vaikuttaa tukien suuruuteen. Meidän on kehitettävä tukijärjestelmämme niin, että ihmiset tuntevat, että työnteko kannattaa aina. Pitkään kehitelty kansallinen tulorekisteri on hyvä askel tähän suuntaan”, hän sanoo.

Eri etuuksien takana olevat säädökset ja niiden erilaiset tulkinnat aiheuttavat Näätsaaren mielestä ihmisille vaikeita tilanteita, joissa perusturva voi järkkäytyä pienenkin ansiotulon myötä. Hän patistaa näiden loukkujen purkuun ja sosiaaliturvan yksinkertaistamiseen Vanhasen toisen hallituksen aikaisen Sata-komitean suosittelun hengessä.

”Monet tukiin ja etuuksiin liittyvät asiat ovat niin vaikeita, että ihmiset tarvitsevat tukea niiden kanssa.”

← OSO SOININVAARA:

Ei pidä paikkaansa. Tästä on tehty paljon laskelmia, jotka osoittavat, että bruttomääräiset menot kasvavat, mutta nettomääräiset eivät.

Perustulon konkari

Kirjailija ja entinen vihreiden kansanedustaja **Osmo Soininvaara** on puolustanut perustuloa viidellä vuosikymmenellä. Hän on tottunut vastaamaan syyperusteista sosiaaliturvaa puolustavien argumentteihin.

”Ansiosidonnainen tuki koskee työttömistä vain noin puolta. Ansioon perustuvan turvan kehittäminen on johtanut siihen, että meillä on niin pieni perusturva, että järjestelmämme syventää köyhyyttä”, Soininvaara sanoo.

Yhdestä asiasta Soininvaara on perustulon vastustajien kanssa samaa mieltä.

”Hyvässä yhteiskunnassa kaikki ovat joko töissä tai lyhytaikaisesti ansioon perustuvien tukien varassa”, hän sanoo.

Nyt näin ei ole.

”Heikko perusturva pidentää työttömyyttä ja köyhyysjaksoja, koska työttömien ihmisten energiasta suurin osa menee köyhänä pärjäämiseen eikä työnhakuun. He jopa opettavat näitä taitoja lapsilleen, minkä seurauksena köyhyys ja syrjäytyminen periytyvät tehokkaasti”, hän lisää.

Soininvaara ihmettelee nykymuotoista syyperusteista perusturvaa, jossa työttömän asema muuttuu, jos hän on työn ulkopuolella sairauden, irtisanomisen tai työkyvyttömyyden takia. Näissä kaikissa tilanteissa on erilainen ansio- taso sekä erilainen suhtautuminen perheen kokonaistuloihin ja asumiseen.

”Eikö tätä syyperusteista turvaa voisi standardoida? Nykyjärjestelmässä esimerkiksi mielenterveyskuntoutujan kannattaa olla mieluummin sairas kuin työtön. Tämä tilanne pitää ihmisen varmasti työvoiman ulkopuolella”, Soininvaara sanoo.

”Tarvitsemme nykyisen noin 700 euron syyperusteisen perusturvan sijaan hieman sitä pienemmän perustulon, jonka lisäksi ihminen voi saada pientä syyperusteista lisää, jos hän ei todellakaan mitään työtä löydä. Pienet satunnaistyöt eivät pudottaisi elintasoja vaan parantaisivat ihmisen taloudellista tilannetta. Nythän ne katkaisevat työttömyyspäivärahan maksamisen ehkä viikoksikin. Työmarkkinoiden ulkopuolella olevien asemaa tämä ei muuttaisi millään tavalla”, Soininvaara kiteyttää.

Heikko perusturva pidentää työttömyyttä, sanoo Osmo Soininvaara.

Ansioon perustuvan turvan kehittäminen on syventänyt köyhyyttä.

Esimerkiksi Ruotsissa on paljon enemmän työvoimaviranomaisia tukemassa ihmisten työllistymistä.

Läs på svenska:
sosiaalivakuutus.fi

”Nyt kannattaa pohtia, minkälainen vähimmäisetuus palvelisi ihmisiä parhaiten ja minkälaisia palveluja voitaisiin luoda sitä tukemaan. Palveluiden tulisi aktivoida ihmisiä joko koulutukseen tai työhön. Pari vuotta sitten säädetyn sosiaalihuoltolain mukaan edunsaajilla on vastuutyöntekijä, jonka kanssa voisi miettiä omaa tilannetta ja vaihtoehtoja”, Näätsaari suunnittelee.

Esimerkki löytyy Ruotsista, missä sosiaalityöntekijät jalkautuvat ihmisten pariin huomattavasti useammin kuin Suomessa. Onneksi meilläkin on hiljalleen herätty matalan kynnyksen sosiaali- ja työvoimapalveluihin.

Tervetuloa, selkeä sosiaaliturva!

Näätsaari ilmoittautuu selkeän sosiaaliturvan kannattajaksi. Sillä hän tarkoittaa riittävän suurta ensisijaista toimeentulon turvaa niin, ettei ihmisen tarvitse hakea pitkäaikaisesti toimeentulotukea.

”Työmarkkina- ja asumistuen pitäisi olla sillä tasolla, että täydentävää toimeentulotukea tarvittaisiin vain yllättävissä poikkeusolosuhteissa. Tilapäisyshän on toimeentulotuen alkuperäinen tarkoitus”, hän muistuttaa.

Miten sitten pitäisi järjestää niiden ihmisten toimeentulo, joille ei ole ker-

tynyt työn kautta riittävää ansioperusteista turvaa, jotka ovat olleet pitkään pois työmarkkinoilta ja joiden työllistymismahdollisuudet näyttävät korkean työttömyysasteen Suomessa synkiltä?

”Uudelleen koulutus ja uuden ammatin hankkiminen sekä työkokeilut ovat keinoja, joilla ihmisiä saadaan työelämään. Ihmisiä pitää auttaa tehokkaasti työttömyyden varhaisessa vaiheessa, ettei työttömyys pääse pitkittymään”, Näätsaari vastaa.

Hän muistuttaa, että esimerkiksi Ruotsissa on paljon enemmän työvoimaviranomaisia tukemassa ihmisten työllistymistä. Vain 8 % pitkäaikaisyöttömistä oli Suomessa viime vuonna aktivointitoimenpiteiden piirissä. Ruotsissa aktivointitoimiin käytetään yli tuplasti sen verran rahaa kuin passiivisiin etuuksiin. Meillä taas aktiivointiin käytetään paljon vähemmän kuin passiivisiin etuihin.

”Emme saa missään tilanteessa luopua siitä tavoitteesta, että kaikkien työkykyisten pitää päästä töihin. Työnteolla me tätä yhteiskuntaa pyörittäme ja verovaroilla kustannamme kansalaisille luvatut palvelut. Työnteolla jokainen suomalainen kerryttää omaa sosiaali- ja eläketurvaansa, joka takaa tyydyttävän elintason elämän eri vaiheissa”, Näätsaari päättää. ¶

← **OSMO SOININVAARA:**
Meidän yhteiskuntamme toimii hyvin huonosti, koska emme onnistu ehkäisemään pitkäaikaisyöttömyyttä ja syrjäytymistä.

KUVA: ALEXANDRE AZEVEDO/REVISTA SABADO

Kuka kannattaa perustuloa?

Perustulon kannatuksesta päättäjiä, kansalaisten ja intressiryhmien joukossa tiedetään vain vähän. Kuitenkin juuri järjestelmän saama tuki ratkaisisi perustulon onnistumisen.

Mitä tiedämme perustulon vaikutuksista, Bathin ja Tampereen yliopiston tutkija Jurgens de Wispelaere? Perustulokokeilu on pian käynnissä Alankomaissa, Kanadassa ja Suomessa. Näiden kokeilujen tavoitteena on työllisyyden lisääminen. Aiemmissa perustulokokeiluissa Kanadassa 1970-luvulla ja äskettäin Intiassa perustulon todettiin lisänneen koettua hyvinvointia ja kehittymisen mahdollisuuksia.

Suomeen suunniteltu perustulokokeilu on sen verran suppea, että tuskin tulemme näkemään laajoja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Kannattaa kuitenkin pitää mielessä, että perustulo ei ole pelkästään tapa yksinkertaistaa etuuksien jakamista, vaan perustulolla on paljon myös muita henkisiä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Mitä perustulojärjestelmä tarvitsisi onnistuakseen? Järjestelmällä pitää olla riittävä poliittinen tuki. Järjestelmä ei kestä, jos sitä rapautetaan sisältäpäin. Päättäjiä pitäisi siis osata rakentaa liittoutumia poliittisten ryhmien välille perustulon tueksi.

Miten perustulon kannattajat ja vastustajat jakaantuvat poliittisesti?

Perustulon suosio on ylipäätään kasvanut, ja perustulon kannattajia on useissa poliittisissa ryhmissä. Kannattajien tärkeimmäksi tehtäväksi on perustulon suosion kasvaessa muodostunut perustulokokeilun tavoitteiden ja sisällön määrittäminen. ¶

Johanna Hytönen

Taustapeilistä näkyy joskus tulevaisuus

Pääjohtajakauteni lähestyy loppuaan. On sopiva hetki vilkaista taaksepäin: mitä tuli tehtyä?

Ensimmäisenä päivänäni Kelan pääjohtajana kysyin kelalaisilta, mitkä asiat Kelassa vaativat eniten muutosta. He vastasivat: asiakas on tuotava entistä paremmin esille ja on rakennettava kestävää kehitystä ja aktiivisempaa roolia sosiaaliturvan kehittämisessä.

Nyt kestävä kehitys on yksi Kelan strategisista painopisteistä. Meillä on oma kestävä kehityksen ohjelma, jossa on periaatteet ja toimintatavat, joilla Kela edistää kestävä kehitystä organisaatiossaan ja tehtävissään. Ekologista näkökulmaa on syvennetty erillisellä ympäristöohjelmalla.

Kela on saanut pääjohtajakauteni aikana uusia, vaativia tehtäviä. Meihin siis luotetaan. Vammaisten tulkkauspalvelut siirtyivät Kelaan 2010. Vuotta myöhemmin voimaan tuli takuueläke, joka nosti Suomessa asuvien vähimmäiseläkkeitä. Tätä kirjoittaessa valmistelut perustoimeentulotuen siirtämiseksi kunnilta Kelaan ovat jo viime metreillä.

Tuore avaus sosiaalipolitiikan kentällä on vuodenvaihteessa käynnistytävä perustulokokeilu. Sen suunnittelu tehtiin Kelan johtamassa tutkimuskonsortiossa, ja nyt kokeilu toteutetaan meidän järjestelmämme avulla.

Kela on julkishallinnon tehokkaimpia, ellei tehokkain, laitos. Osoittakaapa talo, joka pystyy kilpailemaan Kelan kanssa valtakunnallisissa prosesseissa, kattavissa palveluissa ja tietojärjestelmissä! Toimintakulumme ovat alle 3 % kokonaisbudjetista. ICT-palvelut ovat erinomaisella tasolla ja yksi keskeisistä syistä siihen, että olemme 2008 alkaneen taantumankin aikana pystyneet hoitamaan kasvavat asiakasmäärät ja etuusratkaisun vuosi vuodelta nopeammin. Tätä kykyä ei pidä jättää käyttämättä sote-uudistuksessa.

Ensimmäisen Kela-päivän kyselyssä esille tuli myös tarve tiivistää keskushallinnon ja kentän yhteistyötä. Kuusi vuotta sitten Kelassa oli keskushallinnon lisäksi aluehallinto ja paikallishallinto.

Aluehallinnosta luovuttiin vuonna 2015. Vuotta myöhemmin organisaatio oli saatu pyörytettyä uudeksi. Muodostettiin tulosityksiköt, jotka vastaavat etuus- ja kehittämis-työstä sekä asiakaspalvelusta. Ensimmäistä kertaa Kelan historiassa organisaatiossa on yksikkö, joka koordinoi asiakkuuspalveluja yhtenä kokonaisuutena. Uskallan sanoa, että tämä talo on kevyempi ja ketterämpi kuin koskaan ennen.

Kuluneen vuoden aikana pääjohtajan tehtäväni on ollut toimia jonkinlaisena sosiaalipolitiikan unilukkarina. Sanotaan se nyt tässä uudestaan: perusturvamme on tilkkutäkki, eikä meillä ole enää varaa jatkuvasti kasvaviin sosiaalitutkimenoihin. Erilaisia tukia voisi ja pitäisi yhdistää suuremmiksi kokonaisuuksiksi asiakkaan, mutta myös järkevemmän hallinnon ja valtiontalouden, vuoksi. Suuri osa sosiaaliturvasta on tarkoitettu tilapäiseksi tueksi, mutta siitä on tullut pysyvää perusturvaa.

Olen varma, että jonkinlainen perustulo tuottaisi hyvinvointia edullisemmin kuin nykyinen järjestelmä ja antaisi turvaa elämän muutostilanteissa. Pitäisi myös puhua siitä, mitkä asiat ovat yhteiskunnan ja mitkä yksilön vastuulla. Olipa sosiaalisen turvan muoto mikä tahansa, sen pitää tukea kansalaisen omavoimaisuutta ja pääsemistä takaisin omille jaloilleen.

Liisa Hyssälä
Pääjohtaja, Kela

Läs på svenska:
sosiaalivakuutus.fi

Radio City aloitti toimintansa vappuaattona 1985. Teppo Turkki ennen H-hetkeä, eli 24-tuntista ensilähetystä.

Kun terapiapuhe tuli Suomeen

Perustin Yölinja-radio-ohjelman vuonna 1986, kun Suomi eli onnellisinta aikaansa. Hyvinvointivaltio oli voimissaan, talous kasvoi ja aineellinen hyvä jakautui tasaisesti.

Yölinja oli kontaktiohjelma ja sosiaalinen innovaatio, joka oli käynnistämässä terapiakeskustelua Suomessa. Ihmiset halusivat yhdessä prosessoida yksityisiä asioitaan. Se oli uutta.

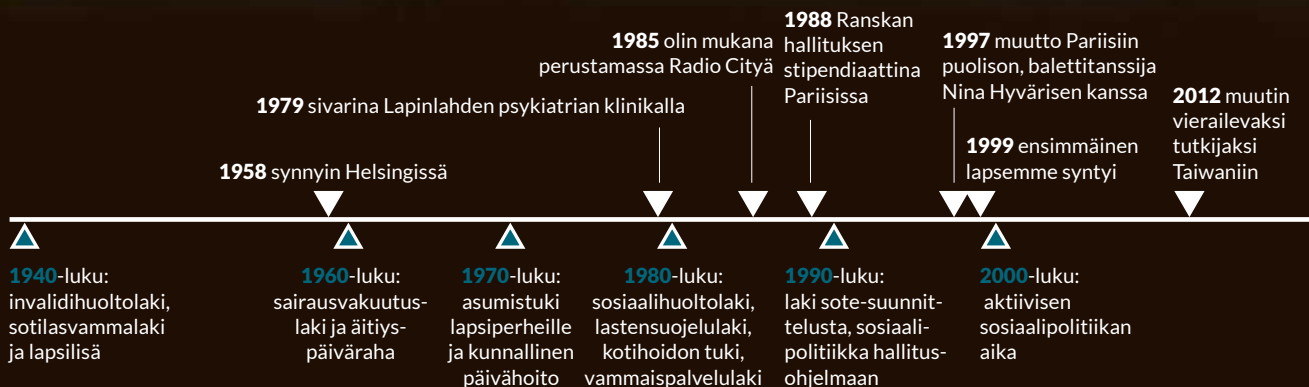
Keksin Yölinjan matkallani Yhdysvalloissa, kun ajoin yöllä keskilämmen teitä ja kuuntelin radiosta ihmissuhdeohjelmia. Yölinja alkoi pyöriä perjantaisin Radio Cityssä, ja idea siirtyi mukanani Yleen.

Muistan, kuinka erääseen lähetykseen soitti nuori, joka kertoi harkitsevansa masennuksen takia itsemurhaa. Seuraavaksi soitti äiti, jonka lapsi oli tehnyt itsemurhan. Kolmas soittaja oli henkilö, joka oli toipunut masennuksesta. Ohjelma alkoi elää omaa elämäänsä, kun ihmiset auttoivat toinen toistaan. Se kertoi myös jonkinlaisesta yhteiskunnan murroksesta. ¶

Teppo Turkki

Sitra Fellow, tiede- ja teknologianeuvos Yölinja-ohjelman ja Radio Cityn perustaja

TEPPO TURKKI JA SOSIAALITURVA

”Jonkinlainen
perustulo tuottaisi
hyvinvointia
edullisemmin
kuin nykyinen
järjestelmä.”

– Liisa Hyssälä, Kelan pääjohtaja
@LHyssala

Muu Kela Twitterissä:

@Kela_utiset
@kelantutkimus
@kelanilastot
@kelankuntoutus
@Kantapalvelut

Kela|Fpa[®]

www.sosiaalivakuutus.fi | Julkaisija Kansaneläkelaitos, PL 450, 00101 Helsinki | Puhelinvaihe 020 634 11 | Sähköposti sosiaalivakuutus@kela.fi | www.kela.fi | www.kela.fi/viestinta | Kaikki Kelan yhteystiedot www.kela.fi/yhteystiedot | Alla kontaktuppgifter till Fpa www.fpa.fi/kontaktaoss | Puhelinpalvelu asiakkaille – kaikki palvelunumerot: www.kela.fi/palvelunumerot